

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Förlåta eller försonas?

En analys av samtida beskrivningar av förlåtelse i relation till
#vardeljus-uppropet i Svenska kyrkan.

Forgiveness or reconciliation?

An analysis of contemporary descriptions of forgiveness in
relation to the #vardeljus in the Church of Sweden.

Frida Ohlsson Sandahl

Termin: HT 2020

Kurs: RT2901 Religionsvetenskap och teologi,
examensarbete för magisterexamen, 15 hp

Nivå: magister

Handledare: Andreas Nordlander

Abstract	3
1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	5
1.2 Avgränsningar	6
1.3 Material och urval	6
1.4 Teori och metod	7
1.5 Terminologi	9
1.6 Tidigare forskning	11
1.7 Disposition	13
2. Förlåtelseologi i en samtida svenskkyrklig kontext	15
2.1 Samtida teologer som står i nära relation till Svenska kyrkan	15
2.1.1 Carl Reinhold Bråkenhielm	15
2.1.2 Ann Heberlein	20
2.1.3 Magnus Abrahamsson	25
2.1.4 Jesper Svartvik	27
2.2 Svenskkyrkliga dokument	30
2.2.1 Tala om försoning	30
2.2.2 Liv i försoning	34
2.2.3 Riktlinjerna Vad gör vi nu?	38
3. Diskussion	40
3.1 Förlåtelse och försoning	40
3.2 Guds förlåtelse, Jesus och mellanmänsklig förlåtelse	41
3.3 Fokus på offer eller förövare, samt deras relation	42
3.4 Förlåtelse som gåva och dygd	44
3.5 Förlåtelse som straffeftergift och krav på rättvisa	45
3.6 Liturgi	47
3.7 Skuld och våld	47
3.8 Process	49
4. Slutsats	52
Litteratur- och källförteckning	55

ABSTRACT

The purpose of this Master thesis is to interrogate how interpersonal forgiveness is described within contemporary theology related to the Church of Sweden. The theological descriptions are compared with and discussed in relation to the experiences of forgiveness, as they are described in the #metoo movement within the Church of Sweden, called #vardeljus.

The method used is textual idea analysis on texts from contemporary Swedish theologians, as well as the Theological Committee of the Church of Sweden.

One conclusion drawn is that interpersonal forgiveness is not performative, but rather an outcome that might result from a reconciliation process. It is also clear that interpersonal forgiveness can never be imposed on someone. This differs from the experiences told about in #vardeljus.

Another conclusion is that liturgy and preaching must include experiences from both victims and perpetrators. I suggest that the rector, instead of forcing the victim to forgive the perpetrator, has a responsibility for the reconciliation process within the congregation. In this Master thesis, I outline one process of reconciliation that might be used.

KEYWORDS: forgiveness, #metoo, #vardeljus, reconciliation, absolution

1. INLEDNING

År 2017 spred sig kvinnors berättelser om sexuella trakasserier, övergrepp och våldtäkter under #metoo. Den 13 oktober skrev Lulu Carter ett inlägg där hon anklagade en kollega för att vara Sveriges egen Harvey Weinstein.¹ Två dagar senare hade #metoo använts 2 000 gånger, och den 17 oktober användes det i 11 000 inlägg. Snabbt samlades berättelser in och 70 000 personer skrev under olika upprop, i 70 branscher.² I Svenska kyrkan, kom uppropet att ske under rubriken #vardeljus. Det innehåller nära 400 berättelser från främst anställda kvinnor. Detta upprop har sedan diskuterats, debatterats och utretts.

I oktober 2018, ett år efter att #metoo och #vardeljus började användas som samlande rubrik för erfarenheter av övergrepp, skrev Anne Sörman i Svensk kyrkotidning artikeln *Gud sade "Varde ljus", men det vart inte så ljusst*. Den berör bland annat vad som kan anses vara farliga rum och farliga situationer. Artikeln efterfrågar fördjupad teologisk reflektion och de utmaningar som Svenska kyrkan efter #vardeljus står inför. Hon skriver

För många hamnar frågan om skuld, skam, förlåtelse och försoning i första rummet då vi börjar tala om teologi i relation till sexuella kränkningar. Att kräva eller begära att en utsatt ska förlåta en förövare och försonas med det som skett – utan att förövaren har ställts till svar och någon tagit ansvar för det som har skett och förändrat det, är ett grundläggande missbruk av begreppet "förlåtelse" och en djupt oetisk hållning. Förlåtelsediskursen tillämpad så är en av de mest missbrukade teologiska grundföreställningarna, som vi som modern svensk kyrka måste vara ytterst aktsamma med.³

Hon skriver vidare att det är en teologisk dubbelbestraffning att uppmana den som är utsatt att förlåta, om förlåtelse i princip betyder att glömma.

Hösten 2018 fick Gunilla Carstensen, universitetslektor vid Stockholms universitet, uppdraget från Kyrkokansliet att göra "en kvalitativ forskningsanalys av innehållet i de berättelser som samlats in genom #vardeljus". Carstensen fick också i uppdrag att se på eventuella utvecklingsområden vad gäller åtgärder och forskning. Hon har utöver berättelserna också intervjuat personer som arbetar med Svenska kyrkans arbete mot sexuella övergrepp och trakasserier. Det innebär att analysen också tar med det arbete som både görs

---

¹ Harvey Weinstein, amerikansk filmproducent, anklagades under #metoo av över 80 kvinnor för våldtäkt, trakasserier och övergrepp. Han dömdes i mars 2020 till 23 års fängelse för våldtäkt. Lydia Farran-Lee, "Harvey Weinstein får 23 år i fängelse hämtad", 11 mars 2020, <https://www.svt.se/kultur/weinsteins-straфф-faststalls>.

² "Frågor & svar", me too sweden, åtkomstdatum 17 september 2020, <https://metoosweden.com/frgor/varsvar/>; "Så tog #metoo Sverige med storm", *Dagens Nyheter*, 25 december 2017, <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-tog-metoo-sverige-med-storm/>; Anne Sörman, "Gud sade: 'Varde ljus', men det vart inte så ljusst.", *Svensk Kyrkotidning* 114, nr 10 (2018): 293–97.

³ Sörman, "Gud sade: 'Varde ljus', men det vart inte så ljusst."

och har gjorts inom Svenska kyrkan. Analysen #Varde ljus-uppropet – En kvalitativ analys av Me too-uppropet i Svenska kyrkan avslutas med tio rekommendationer, där den första är att ”problematisera Svenska kyrkans självbild samt förlåtelsediskursen och den sk kramkulturen”.⁴

En av den kristna kyrkans fundament är förlåtelsen. Enligt Martin Luther ska predikan vara syndernas förlåtelse och nattvarden ger syndernas förlåtelse. Min bild är att det i Svenska kyrkan pratas oerhört mycket om förlåtelse, men att det som avses är att Gud förlåter synder snarare än förlåtelse mellan människor. För vad är egentligen mellanmänsklig förlåtelse? Både Anne Sörman och Gunilla Carstensen verkar se ett mönster i att förlåtelsen i praktiken inte sker på det sätt som det talas och skrivs om den. Så vad skriver teologer i relation till Svenska kyrkan om mellanmänsklig förlåtelse? Och vad säger Svenska kyrkan officiellt om mellanmänsklig förlåtelse? Detta är utgångspunkt för uppsatsen. Jag vill undersöka om det är möjligt att få fram en samlad bild av hur mellanmänsklig förlåtelse uttrycks i Svenska kyrkan – vad är förlåtelse? Dessutom vill jag diskutera hur det skrivna om förlåtelse förhåller sig till hur mellanmänsklig förlåtelse sker i praktiken, med hjälp av exempel från #vardeljus.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet för denna uppsats är således att undersöka hur mellanmänsklig förlåtelse kommer till uttryck hos ett antal samtida teologer, som står i relation till Svenska kyrkan. Syftet är vidare att jämföra hur beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse stämmer överens med den praxis som framkommer fram i #vardeljus-berättelserna. Jag ämnar i denna uppsats både analysera officiella dokument producerade av Svenska kyrkan nationellt, specifikt två böcker av teologiska kommittén⁵ och riktlinjerna *Vad gör vi nu? Bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp*⁶ likväl som samtida teologer som kan bedömas vara en del av eller stå i nära relation till Svenska kyrkan.

Den övergripande frågeställningen lyder: Hur beskrivs mellanmänsklig förlåtelse hos några samtida teologer med nära relation till Svenska kyrkan och av Svenska kyrkans teologiska kommitté samt hur ser beskrivningarna ut i relation till de erfarenheter av

---

⁴ Gunilla Carstensen, ”#Varde ljus-uppropet – En kvalitativ analys av Me too-uppropet i Svenska kyrkan” (2020), 24.

⁵ ”Svenska kyrkans teologiska kommitté”, Svenska kyrkans teologiska kommitté, åtkomstdatum 14 oktober 2020, <https://www.svenskakyrkan.se/svenska-kyrkans-teologiska-kommitte>.

⁶ *Vad gör vi nu?: bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp : riktlinjer* (Stockholm: Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation ; Uppsala, 2011).

mellanmänsklig förlåtelse som finns i #vardeljus-uppropet? De arbetsfrågor som används för att besvara detta är:

- På vilket sätt beskrivs mellanmänsklig förlåtelse hos samtida teologer som står i nära relation till Svenska kyrkan?
- På vilket sätt beskrivs mellanmänsklig förlåtelse i antologierna av teologiska kommittén samt i riktlinjerna *Vad gör vi nu?*
- På vilka sätt står dessa beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse i samklang eller i diskordans till varandra?
- Hur kan samtida teologiska beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse belysa den praxis av förlåtelse som framkommer i #vardeljus?

1.2 AVGRÄNSNINGAR

Att undersöka förlåtelse kan göras på ett historiskt och linjärt sätt. Det är intressant att se hur förlåtelse framställs i Svenska kyrkans bekännelseskrifter och det skulle vara av vikt att undersöka vad som gjorts internationellt i relation till #metoo och teologi. Båda dessa områden är dock utanför det fokus som denna uppsats har.

Mitt syfte är att fokusera på samtida teologi, eftersom det är den som omsätts i den praxis det går att se uttryck för i #vardeljus-berättelserna. En definition av samtida är på plats. Jag har för avsikt att använda mig av teologiskt producerade dokument och böcker från de senaste dryga 30 åren. I stort sett alla teologer refererar till skriften *Förlåtelse – en filosofisk och teologisk analys*⁷ av Carl-Reinhold Bråkenhielm från 1987. Detta får därför vara startpunkten i det som uppsatsen definierar som samtida.

1.3 MATERIAL OCH URVAL

Det material jag har använt för att teckna en bild av hur mellanmänsklig förlåtelse beskrivs av samtida teologer som står i nära relation till Svenska kyrkan börjar med den ovan nämnda bok av Carl Reinhold Bråkenhielm. Vidare används Ann Heberleins avhandling *Kränkningar och förlåtelse: en etisk studie med hänsyn till föreställningar om offer, förövre, skuld och*

---

⁷ Carl-Reinhold Bråkenhielm, *Förlåtelse: en filosofisk och teologisk analys* (Stockholm: Proprius, 1987).

ansvar⁸ och Magnus Abrahamssons bok, *Brott och förlåtelse: en teologi för själavård*, som tar sin utgångspunkt i hans erfarenhet av att vara fängelsepräst.⁹ Jesper Svartviks tre böcker *Förundran och förväntan*, *Försoning och förvandling* och *Förunderligt förtroende* ingår också i materialet.¹⁰

Svenska kyrkans teologiska kommittés antologier *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi* och *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle* får representera Svenska kyrkans officiella hållning.¹¹ Syftet med böckerna är att besvara Kyrkostyrelsen uppdrag att behandla frågor synd, skuld och förlåtelse. Dessutom används riktlinjerna för arbetet mot sexuella övergrepp.

Materialet ställs hela tiden i ljuset av #vardeljus-berättelserna, likväl som Gunilla Carstensens forskningsrapport och Anne Sörmans texter i Svensk Kyrkotidning och Kyrkans tidning.

1.4 TEORI OCH METOD

Carl-Henric Grenholm, professor i etik, skriver i *Att förstå religion – Metoder för teologisk forskning* att det är viktigt att ta i beaktande vilken sorts text det är som ska analyseras.¹² Det material som ligger till grund för min uppsats är av samma karaktär. Visserligen är några mer knutna till organisationen Svenska kyrkan, medan andra är rent akademiska texter, men de liknar varandra i språk och hur texterna tilltalar läsare. Grenholm menar att det finns två olika sorters idéanalyser. Den första fokuserar på innehållet, *innehållslig idéanalys*, både att beskriva och tydliggöra det som står i texten och att beskriva den logiska strukturen. Den innehållsliga analysen presenterar huruvida texten håller ihop rent logiskt och om argumenten håller. Den andra sorten kallar Grenholm för *funktionell idéanalys*, i vilken fokus ligger på att förklara varför en text skrivs eller varför författaren för fram vissa teorier.¹³ Denna uppsats kommer att använda den första metoden, *innehållslig idéanalys*.

---

⁸ Ann Heberlein, *Kränkningar och förlåtelse: en etisk studie med hänsyn till föreställningar om offer, föröware, skuld och ansvar* (Stockholm: Thales, 2005).

⁹ Magnus Abrahamson, *Brott och förlåtelse: en teologi för själavård* (Stockholm: Verbum, 2013).

¹⁰ Jesper Svartvik, *Förundran och förväntan* (Stockholm: Verbum, 2012); Jesper Svartvik, *Försoning och förvandling* (Stockholm: Verbum, 2014); Jesper Svartvik, *Förunderligt förtroende* (Stockholm: Verbum, 2016).

¹¹ Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi* (Stockholm: Verbum, 2015); Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016.

¹² Carl-Henric Grenholm, *Att förstå religion: metoder för teologisk forskning* (Lund: Studentlitteratur, 2006), 213.

¹³ Grenholm, 214f.

Jag kommer att studera texterna med målet att hålla en analytisk distans och att därmed försöka klargöra texternas innehåll, inte enbart referera eller sammanfatta.¹⁴ Grenholm ger analysen två sorters språk som metod för att hålla distans till texterna som ska analyseras. *Objektspråket* är det som finns i texterna där ord eller uttryck inte alltid definieras. Det förekommer också att fakta blandas med värderingar. För att åstadkomma en distans behövs det ett *analysspråk* som blir utgångspunkt i uppsatsen. Under arbetets gång har jag jobbat fram vissa begrepp som finns i flera av texterna eller som behövs för att kunna analysera texter. På en metanivå, i det här fallet i uppsatsen, skapas alltså en terminologi som blir ett gemensamt språk för analysen.¹⁵ Terminologin är också en del i ett analyschema, där jag genom arbetet har valt att ställa frågor till texten utifrån analytiska teman, vilka redogörs för i kommande avsnitt om terminologi. Där diskuterar jag också relationen mellan förlåtelse och försoning.

Jag är intresserad av de idéer om förlåtelsen som presenteras. Jag menar att en idéanalys kan hjälpa till att ta fram samband och diskrepanser mellan beskrivningar av mellanmännisklig förlåtelse. Viktigt att påpeka är att denna process, oavhängigt att jag syftar till att hålla en analytisk distans, alltid påverkas av den som tolkar. Ola Sigurdson menar att teologi är ”en i grunden hermeneutisk aktivitet, eftersom vi aldrig kan göra anspråk på någon direkt kunskap om Gud”. De tankar vi har är därmed alltid ett resultat av vilka vi är och den metod som används. Grenholm skriver i analogi med Sigurdson att texten alltid kommunicerar mellan avsändaren och mottagaren. Hermeneutiken utgår från mottagaren, försöker förklara texten in i mottagarens kontext och att analytikern måste vara transparent med sin egen förförståelse. I denna uppsats behandlas främst samtida svenskkyrklig teologi och med det sagt står jag på många sätt i samma tradition som texterna. Metodmässigt innebär det att när jag i arbetet med denna uppsats läst en text också själv blir påverkad inför det fortsatta analysarbetet. Detta kallas *den hermeneutiska cirkeln* och innebär att jag läst texterna i flera omgångar då varje läsning gett nya eller bekräftande svar på frågan om hur den samtida svenskkyrkliga förlåtelse-teologin ser ut.¹⁶ Den terminologi som vuxit fram under arbetet med uppsatsen presenteras nedan.

Utöver den innehållsliga idéanalysen kommer jag i den här uppsatsen också att föra en kritisk diskussion om hur samtida beskrivningar av mellanmännisklig förlåtelse förhåller sig till

---

¹⁴ Grenholm, 218.

¹⁵ Grenholm, 217f.

¹⁶ Mattias Martinson, Ola Sigurdson, och Jayne Svenungsson, *Systematisk teologi: en introduktion* (Stockholm: Verbum, 2007), 185.

det som framkommer i #vardeljus-berättelserna. Ola Sigurdson argumenterar i artikeln *Theology in the Middle of Things: Existential Preconditions of Systematic Theology* för att systematisk teologi inte enbart ska vara intellektuell. Vi behöver tänka kritiskt kring rumslighet, förkroppsligande/inkarnation och subjektivitet, och inte enbart förhålla oss till kategorierna som förutsättningar för livet. Existentiell rumslighet är alltid politiskt, socialt och relationellt konstituerad. Dessutom menar Sigurdson att vi lever i mitten av allt, snarare än i en av två möjliga dikotoma positioner. Teologin måste både starta mitt i det verkliga livet och ha som mål att påverka det verkliga livet.¹⁷ Utifrån denna uppmaning påbörjas arbetet med denna uppsats i de #vardeljus-berättelser som vittnar om verkliga händelser i Svenska kyrkan. Uppsatsen tar vägen via de systematiska beskrivningarna av mellanmänsklig förlåtelse, för att dessa sedan kritiskt får belysa den praxis av förlåtelse som framkommer i #vardeljus. Dessutom diskuteras förslag för arbetet framåt.

1.5 TERMINOLOGI

Den första frågan till texterna är hur förlåtelse beskrivs, eftersom den definieras och presenteras på olika sätt. Det innebär att jag i uppsatsen använder ordet på det sätt som de själva gör, *objektsspråk*, men att det kan vara stor skillnad på hur de själva definierar begreppet. Vidare har jag under läsningen hittat egna analytiska spår.

Det första spåret handlar om relationen mellan ordparet *försoning och förlåtelse*. Upprinnelsen till denna uppsats är att #vardeljus aktualiserar teologiska spänningar vad gäller förlåtelse, snarare än försoning. Mycket av den litteratur som ligger till grund för denna uppsats berör (primärt) försoning och då har jag gjort valet att använda det som exklusivt handlar om mellanmänsklig förlåtelse. Därutöver finns det teologer som likställer begreppen. Därmed går det inte att helt exkludera försoning, trots min ambition att fokusera på beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse. Detta kommer att behandlas vidare i analys- och diskussionsdelen.

Det andra spåret är *Guds förlåtelse*, som i den här uppsatsen avser syndernas förlåtelse av Gud. Den inbegriper att få villkorslös förlåtelse från Gud och är med Jesper Svartviks ord ett av ”kyrkans fundament”.¹⁸

---

¹⁷ Ola Sigurdson, ”Theology in the Middle of Things: Existential Preconditions of Systematic Theology”, *International Journal of Systematic Theology*, 2020, 19–21, <https://doi.org/10.1111/ijst.12395>.

¹⁸ Svartvik, *Försoning och förvandling*, 13.

Jag har också läst texterna utifrån vem det är som ska bli hjälpt eller befriad av förlåtelsen – vilket fokus har teologerna i sina beskrivningar av mellanmänsklig teologi?

Förlåtelse kan definieras som *gåva* och som en *dygd*, vilket jag i analysen försökt hitta spår efter. Vidare har jag läst för att försöka utröna om och på vilket sätt som förlåtelse likställs med *straffeftergift* och hur teologerna ställer sig till att våldet ska hanteras *privat och offentligt*. Förlåtelsens plats i liturgin berörs och begrepp som *skuld* och *våld* finns med i analysen.

Det analytiska språket finns därför med redan i kapitel två där jag presenterar det teologiska materialet. Avslutningsvis bär analysen också ett stråk av hur praxis i en församling skulle kunna genomföras och vart ansvaret för en sådan process ligger. Jag kommer också föreslå hur en process i en församling kan se ut, vilken skulle kunna leda till mellanmänsklig förlåtelse.

Begreppet *mellanmänsklig förlåtelse* används i den här uppsatsen som förlåtelse mellan två enskilda individer, såsom offer och förövare framkommer i #vardeljus-berättelserna. Bråkenhielm skiljer på *individuell förlåtelse* och *social förlåtelse*. Jag använder alltså mellanmänsklig förlåtelse i meningen *individuell förlåtelse*. Begreppet mellanmänsklig förlåtelse finns i materialet också i benämningen *social förlåtelse*, men avser då förlåtelse mellan olika grupper av människor.

Övergreppen som #vardeljus vittnar om handlar om härskartekniker, sexuella trakasserier och våldtäkt. Allt detta är våld som förminskar, skrämmer och skadar. Därför undviker jag specifika benämningar såsom sexuella övergrepp eller trakasserier eftersom det tenderar att osynliggöra bredden. I denna uppsats benämns det som *våld*.

Då uppsatsen handlar om sexuellt våld som skett mellan två personer beskrivs dessa med begreppen *offer* och *förövare*. Det betyder inte att enskilda personer alltid identifierar sig själva som varken offer och/eller förövare. Svenska kyrkan skriver i sina riktlinjer att begreppet *offer* ska undvikas eftersom ”offertanken i kristen förkunnelse har positiv laddning”, istället ska personen benämnas som överlevare.¹⁹ Även Carstensen menar att ”det visar sig i berättelserna för den här studien att de som blir utsatta inte är passiva offer för omständigheter av trakasserier och kränkningar”.²⁰ Jag har respekt för den hållningen, men vidhåller benämningen *offer* i syfte att renodla texten och därmed öka läsbarheten. Även om

---

¹⁹ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 19f.

²⁰ Carstensen, 21.

berättelserna är från kvinnor, där förövarna är män, menar jag att de genusneutrala begreppen *offer* och *förövare* även har vinster för en fortsatt inkluderande diskussion.

1.6 TIDIGARE FORSKNING

Flera studentuppsatser har skrivits med #vardeljus i fokus. En av dem behandlar *Sexualiserat våld och arvsynden efter #metoo*.²¹ I den berörs förlåtelse endast mycket kortfattat. Karolina Tängmark har i sin uppsats *#vardeljus – om #metoo-uppropet i Svenska kyrkan* använt sig av medialiseringsteori samt undersökt ”hur #vardeljus-uppropet belyser inomkyrkliga genusstrukturer, genom att studera kvinnornas berättelser knutna till uppropet”.²² Tängmark berör varken förlåtelse eller försoning i sin uppsats. Författaren, prästen och doktoranden Anne Sörmans artikel *Gud sade ”Varde ljus”, men det vart inte så ljust* är inte vetenskaplig forskning per se, men utvecklar den teologiska diskussionen kring #vardeljus. Hon skriver angående förlåtelse att det förefaller

att ju allvarigare brott som har skett, desto starkare har tystnadskravet varit. Direkta krav att förlåta, tänka på förövarens familj osv. återfinns i ett fåtal av berättelserna.²³

Krav på tystnad mellan människor krävs ju värre saker som har hänt. Däremot verkar offret och den som vittnar bära på stark oro för att inte bli förlåten för att den har berättat om övergrepp. Sörman skriver att

Snarare tycks en stor oro att själv bli utestängd från gemenskapen dominera vittnesmålen. Dessa berättelser om enskilda människors gränslöshet, maktmissbruk och våld, och om omgivningens passivitet och okunnighet, avslutas ofta med stor ensamhet och personlig katastrof för den utsatta.²⁴

Anne Sörmans artikel ger således en första riktning för denna uppsats, med orden

förlåtelsediskursen tillämpad så är en av de mest missbrukade teologiska grundföreställningarna, som vi som modern svensk kyrka måste vara ytterst aktsamma med.²⁵

---

²¹ Katja Stroeven, ”Sexualiserat våld och arvsynden efter #metoo - En feministteologisk textanalys av samtida lutherska tolkningar av arvsynden” (Kandidatuppsats i teologi, Stockholm, Enskilda Högskolan Stockholm, 2020).

²² Karolina Tängmark, ”#Vardeljus – om #metoo-uppropet i Svenska kyrkan. , Uppsala universitet, Teologiska institutionen.” (Uppsats i teologi, Uppsala universitet, Teologiska institutionen, 2019).

²³ Sörman, ”Gud sade: ’Varde ljus’, men det vart inte så ljust.”, 295.

²⁴ Sörman, 295.

²⁵ Sörman, 296.

Carstensens forskningsrapport på uppdrag av Kyrkokansliet blir ytterligare en viktig grund för denna uppsats.²⁶ Teorin i hennes uppsats om #vardeljus-berättelserna grundar sig i doing-gender. Detta innefattar både hur genus reproduceras och förändras och hon anger fyra processer för hur det sker. Process ett har med organisationsstruktur att göra och hur den skapar accepterat beteende utifrån kön och rum. Den andra processen innefattar symboler och mentala bilder, exempelvis att yrken könas. Den tredje processen är beteendemönster, det vill säga hur människor beter sig när de möts och hur det påverkar relationer och sociala mönster. Den fjärde processen handlar om hur kön hela tiden görs av individer. Antingen behålls eller förändras normer. Bryt från dessa förväntningar straffas ofta hårt socialt, ibland fysiskt.

Carstensen beskriver också hur våldet ska ses som en skala, från gester till trakasserier och våldtäkt. Våldet blir därmed en del i att bekräfta genusmönster.²⁷ Carstensens analys innefattar det Sörman skrivit om farliga rum och farliga situationer. Utöver det tittar Carstensen på vilka som kränker, vilka som är utsatta samt olika former av kränkningar. I avsnittet om omgivningen och kringpersoner framkommer det exempel då offret tvingats till att förlåta. Även motstånd lyfts fram. Hon konstaterar att det utifrån teorin om de könsskapande processerna är det möjligt att se hur Svenska kyrkans organisationsstruktur (självbild, kram- och förlåtelsekultur) kan vara en bidragande faktor, men att våld också kan vara en individfråga.²⁸ Gunilla Carstensen sammanfattar:

Studien visar på att det finns behov av att problematisera tystnadskulturer och särskilt i relation till förlåtelsekursen. Det finns också behov av att kritiskt granska Svenska kyrkans självbild eftersom det får betydelse för hur de här problemen lyfts fram och synliggörs.²⁹

Både Sörman och Carstensen anger således att hur Svenska kyrkan pratar om förlåtelse och att förlåtelse temat får konsekvenser när allvarliga saker sker i församlingarna. Det är som att allt tal om syndernas förlåtelse från Gud läcker över i att alla ska kunna förlåta allt som sker.

Det är utifrån deras slutsatser och uppmaningar som den här uppsatsen har sin plats. Denna uppsats tar arbetet vidare för att påbörja arbetet med en kartläggning av hur förlåtelse(teologi) med särskilt fokus på förlåtelse mellan människor presenteras i en samtida svenskkyrklig kontext. Den kartläggningen behöver också diskuteras i relation till den praktik som #vardeljus-uppropet vittnar om.

---

²⁶ Carstensen, 24.

²⁷ Carstensen, 3f.

²⁸ Carstensen, 22f.

²⁹ Carstensen, 24.

1.7 DISPOSITION

Kapitel 1 *Inledning* beskriver problemområdet där det förefaller vara en diskrepans mellan de erfarenheter av förlåtelse som finns i #vardeljus och det utbredda talet om förlåtelse i Svenska kyrkan. Syftet att undersöka hur mellanmänsklig förlåtelse kommer till uttryck hos ett antal samtida teologer, som står i relation till Svenska kyrkan, presenteras. Vidare står det om den övergripande problemformuleringen: Hur beskrivs mellanmänsklig förlåtelse hos några samtida teologer med nära relation till Svenska kyrkan och av Svensk kyrkans teologiska kommitté samt hur ser beskrivningarna ut i relation till de erfarenheter av mellanmänsklig förlåtelse som finns i #vardeljus-uppropet? Den kompletteras också med arbetsfrågor. Sedan redogör jag för metoden *inhållslig idéanalys* och till den kopplas den terminologi jag använt i analysen. En kortare inledningen till begreppen *försoning och förlåtelse* ges, vilken återkommer senare i både analys- och diskussionskapitlet. Här finns även en redogörelse om tidigare forskning på #vardeljus.

I kapitel 2 *Förlåtelseologi i en samtida svenskkyrklig kontext* presenteras först de två böckerna av Svenska kyrkans teologiska kommitté. Dessa får därmed representera en officiell teologisk hållning i Svenska kyrkan. Även beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse i riktlinjerna *Vad gör vi nu?* analyseras. Sedan följer avsnittet med samtida teologier med nära relation till Svenska kyrkan. De presenteras i kronologisk följd så att Carl Reinhold Bråkenhielm från 1987 blir den tidsmässiga starten för det som jag definierat som samtida. Därefter följer teologen och etikern Ann Heberleins avhandling *Kränkningar och förlåtelse*. Prästen Magnus Abrahamsson skriver om förlåtelse i relation till brott. Därefter analyseras Jesper Svartviks tre böcker *Förundran och förväntan*, *Försoning och förvandling* samt *Förunderligt förtroende*. Kapitel två är därmed både en presentation av materialet och samtidigt en analys av hur mellanmänsklig förlåtelse beskrivs. Här besvaras därmed de tre första arbetsfrågorna:

- På vilket sätt beskrivs mellanmänsklig förlåtelse hos samtida teologer som står i nära relation till Svenska kyrkan?
- På vilket sätt beskrivs mellanmänsklig förlåtelse i antologierna av teologiska kommittén samt i riktlinjerna *Vad gör vi nu?*

- På vilka sätt står dessa beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse i samklang eller i diskordans till varandra?

I kapitel 3 *Diskussion* fortsätter arbetet med det som analyserats, så att den fjärde arbetsfrågan om hur samtida teologiska beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse kan belysa de erfarenheter som framkommer i #vardeljus besvaras. Här diskuteras relationen mellan förlåtelse och försoning, fokus på offer och förövare, förlåtelse som gåva och dygd, förlåtelse som straffeftergift och krav på rättvisa, förlåtelsen i liturgin samt skuld, kränkningar och våld. Diskussionskapitlet innehåller också förslag framåt utifrån en process som kan vara ett konkret verktyg för kyrkoherdar i Svenska kyrkan.

I kapitel 4 *Slutsats* redogörs kortfattat för hur mellanmänsklig förlåtelse framställs hos några samtida teologer med relation till Svenska kyrkan och av Svenska kyrkans teologiska kommitté samt hur ser den ut i relation till de erfarenheter av förlåtelse som finns i #vardeljus-uppropet. Här presenteras även de förslag som jag diskuterar i diskussionskapitlet.

2. FÖRLÅTELSETEOLOGI I EN SAMTIDA SVENSKKYRKLIG KONTEXT

2.1 SAMTIDA TEOLOGER SOM STÅR I NÄRA RELATION TILL SVENSKA KYRKAN

2.1.1 CARL REINHOLD BRÅKENHIELM

Carl-Reinhold Bråkenhielms filosofiska och teologiska analys av förlåtelse från 1987, får vara startpunkt för min analys. Bråkenhielm använder både filosofer och teologer för att beskriva förlåtelse som område. Han börjar i den mellanmännsliga förlåtelsen, som han kallar för den *personliga förlåtelsen*, men menar att förlåtelsen också finns på ett politiskt plan. Själva begreppet förlåtelse är både en vardaglig del av gott uppförande och ”ett sätt bemästra de mer djupgående oförrätter som vi människor tillfogar varandra”.³⁰ Ett tredje perspektiv är av teologiskt intresse: *Guds förlåtelse*. Visserligen endast i kristna (eller andra religiösa) sammanhang, men ändå en viktig dimension. I uppsatsens material är Bråkenhielms bok viktig eftersom den tydligt hanterar mellanmännslig förlåtelse. Jag kommer att redovisa hans definitioner av förlåtelse, skuld och gemenskap, likväl som mellan vilka parter förlåtelse kan ske.

Förlåtelse är ett mångtydigt begrepp och Bråkenhielm ger fyra definitioner: Förlåtelse som *remotiverande handling*, *urskuldande och erkännande förlåtelse*, *negativ förlåtelse* och *positiv förlåtelse*.

Med *remotiverande handling* avses att ”förlåtelsen avvärjer en konflikt mellan två parter genom att stimulera en mer önskvärd situation”. Att be om förlåtelse blir således ett sätt att undvika att våldet eskalerar.

Den andra definitionen *urskuldande och erkännande förlåtelse* presenteras som en definition, men Bråkenhielm särskiljer dessa. Den *urskuldande förlåtelsen* handlar om det fall då förövaren ursäktas på grund av exempelvis psykisk sjukdom eller att personen är ett barn. Det vill säga det finns orsaker till att den personen har begått kränkningen. Den andra delen av *urskuldande förlåtelse* handlar om när det finns förmildrande omständigheter, exempelvis att en person skadar en annan utan ont uppsåt. Den sistnämnda varianten förekommer ofta i dagliga samtal då någon ber om förlåtelse då den insett att en handling skadade en medmänniska.³¹

Den *erkännande förlåtelsen* handlar om att en person inser att handlingen var orätt, och ett antagande om att handlingen inte ska upprepas. Förövaren definierar att ett övergrepp har

---

³⁰ Bråkenhielm, *Förlåtelse*, 24.

³¹ Bråkenhielm, 27–29.

skett. Om förövaren blir förlåten erkänns handlingen som felaktig av offret och viljan att det inte ska upprepas. Detta leder vidare till *negativ* och *positiv förlåtelse*, därför att själva förlåtelsen i sig kan leda till att någon blir befriad från något eller får tillgång till något.³²

För att definiera den *negativa förlåtelsen* använder sig Bråkenhielm av den engelska 1700-talsteologen och moralfilosofen Joseph Butler. Butler svarar på frågan vad en person vill bli befriad från vid förlåtelsen samt varför människor har känslor som hat, bitterhet och hämnd, när uppgiften är att älska varandra? Butlers svar är att dessa känslor bara är ett problem om de inte står i proportion till handlingar som skett. Det finns alltså en rättmätig plats för dessa känslor. Butler menar vidare att dessa känslor blir starkare när en person själv utsätts för något, än när någon annan blivit utsatt. Butler menar att ”budet att förlåta och älska sina fiender (Matt 5:43) bör /.../uppfattas som ett förbud mot dessa former av överdrifter”.³³

Till följd av detta kommer en moralisk fråga om det är rätt att kräva att offret ska lämna sina känslor som bitterhet och hämndkänslor mot förövaren – en fråga som diskuteras av flera teologer i uppsatsens material, särskilt Ann Heberlein. Diskussionen om de negativa känslorna leder dessutom till en psykologisk fråga om den ens går att lämna sådana känslor?

Filosofen H.J.N. Horsbrugh försöker lösa detta genom att ta fram den process som en förlåtelse innebär. Processen inleds med en vilja förlåta, sedan om en känslomässig aspekt som innefattar att bli fri från hämndkänslor och hat. Genom att fokusera på en längre process är det möjligt att känslorna kan ändras. Viljan måste finnas från början. I relation till berättelserna från #vardeljus går det att ifrågasätta om förlåtelse ens kan ske om det är en tredje part som kräver att offret ska förlåta förövaren? Vidare skriver Bråkenhielm att den *negativa förlåtelsen* innefattar inte bara att bli av med negativa känslor från offret, utan också att förövaren befrias från skuld. Mer om skuld nedan, men först *positiv förlåtelse*.

Den sista definitionen, *positiv förlåtelse*, innebär att förövaren genom förlåtelse vill få rätt till något.³⁴ Teologen Albert Ritschl menade att Jesus inte gjorde någon skillnad på den förlåtelse som ska äga rum mellan människor och den förlåtelse som Gud ger. Ritschl likställer därmed begreppen mellanmänsklig förlåtelse och Guds förlåtelse. Definitionen av förlåtelse blir att återupprätta en gemenskap, det vill säga *positiv förlåtelse* är att genom förlåtelse få rätt till gemenskapen. Bråkenhielm definierar därefter gemenskap för att kunna särskilja olika sorters *positiv förlåtelse*.

---

³² Bråkenhielm, 29–32.

³³ Bråkenhielm, 32f.

³⁴ Bråkenhielm, 42f.

Det finns rättsliga, moraliska och personliga gemenskaper. I en *rättslig gemenskap* är rättigheter och skyldigheter gentemot varandra är uttalade. En arbetsplats är en sådan gemenskap. En *moralisk gemenskap* handlar om en grupp människor som accepterar varandras värde, delar normer och värderingar. Rättvisa är ofta en aspekt av inbördes relationer. Den sista formen av gemenskap handlar om *personliga gemenskaper*, där personerna betyder något för varandra. En familj är ett sådant exempel, där kärlek finns som band.³⁵ Jag menar att dessa en församling har överlappande gemenskaper, vilka präglas av juridiska regler, är tros- och värdegrunds-baserad och ofta innefattar familjerelationer. Det våld som det vittnas om i #vardeljus förstör därmed alla dessa tre gemenskaper.

Vid *negativ förlåtelse* handlar det om att befrias från skuld, vilken i sin tur delas upp i *objektiv skuld* och *subjektiv skuldkänsla*. Den objektiva skulden innebär att en person bryter samhällets lagar, när hen agerar moraliskt fel eller inte bemöter de närmaste på det sätt som förväntas. Detta kallar Bråkenhielm för *den personliga gemenskapens skuld*.³⁶ Att utsätta någon för våld är att bryta mot lagstiftningen, *objektiv skuld*. Jag menar att det också kan vara att dra på sig den personliga gemenskapens skuld eftersom församlingens liv bärs av de enskildas liv.

Subjektiv skuld är sådant som ångest, rädsla och självanklagelser. När det kommer till #vardeljus och sexuella trakasserier går det att se att flera offer själva känner skuld och skam över det som hänt. En person skriver att hen ”kände skuld över att jag inte varit tydlig nog”.³⁷

Ett sätt att bli fri från skuldkänslor är att söka en *erkännande förlåtelse*. Guds förlåtelse är därmed en *negativ förlåtelse*, som ges efter bön om att bli befriad.³⁸ Att bli fri från skuld ligger nära straffeftergift, men Bråkenhielm hänvisar till att det i Gamla testamentet finns en åtskillnad på förlåtelse och straffeftergift.

Herren är sen till vrede och rik på kärlek. Han förlåter synd och skuld men lämnar inte den skyldige ostraffad utan låter straffet för fädernas skuld drabba deras ättlingar intill tredje och fjärde led. (4 Mos 14:18)

En önskan om förlåtelse kan också ses som en befrielse från den hämnd som förövaren förstår att offret egentligen har rätt till. Offret befriar förövaren från att utsätta förövaren för hämnd. Detta menar jag behöver ställas i ljuset av olika sorters skuld. En person kan lämna en händelse genom att förlåta förövaren, men ett misstänkt brott (*objektiv skuld*) behöver utredas

---

³⁵ Bråkenhielm, 44f.

³⁶ Bråkenhielm, 34–36.

³⁷ #vardeljus-berättelserna, 17 september 2020, 119.

³⁸ Bråkenhielm, *Förlåtelse*, 38f.

av rättsvårdande myndigheter. Detta för att ge både offret och förövaren möjlighet att få händelsen prövad.

Vidare konstaterar Bråkenhielm att olika sorters förlåtelse (eller närliggande begrepp) är aktuella i olika sorters gemenskaper. Här återkommer hans grundtes om att det finns förlåtelse på personligt plan och på ett politiskt plan.

Benådning, straff och gottgörelse är tre olika typer av åtgärder som bidrar till att upprätthålla en gemenskap i ordets rättsliga betydelse. Förlåtelse (och bot) är ägnade att upprätthålla en moralisk/personlig gemenskap.³⁹

Förlåtelse som försöker upprätta en moralisk gemenskap kan i sin tur ses på två skilda sätt. Den kan antingen innebära att offret och förövarens värde och värdighet upprättas och gemenskapen återställs. Eller att detta sker, utan reparerad gemenskap. Förlåtelsen kan endast ske om de inblandade parterna ser varandra som fulla människor med värde och värdighet. Bråkenhielm är därmed inte enig med H.J.N. Horsbrugh som jag menar presenterar en förlåtelseprocess som kan ske enbart hos offret.

Trots att boken inleds med orden ”det är mänskligt att fela, gudomligt att förlåta” fokuserar den på mellanmänsklig förlåtelse. Bråkenhielm presenterar vem som kan ge förlåtelse; enskilda personer, grupper av människor och gudar. Han menar att dessa tre avsändare av förlåtelse i sin tur kan förlåta tre grupper; enskilda människor, grupper av människor och slutligen gudar (även om han inte har något exempel på det sistnämnda).⁴⁰

Bråkenhielm redogör för kritik mot *individuell förlåtelse*. Det första argumentet är att det används för att få andra människor att underkasta sig genom att tvinga någon att be om förlåtelse. Ett annat sätt att få makt är att förlåta någon som inte har bett om det och på så visa moralisk överlägsenhet.⁴¹ Det andra argumentet är att den som snabbt förlåter brister i respekten för andra och för sig själv, något som återkommer hos Ann Heberlein. Ytterligare ett argument handlar om syftet med förlåtelsen, eftersom den inte får den felaktiga handlingen att bli ogjord. Detta leder till att förlåtelsen blir meningslös eftersom den försöker reparera skadan eller att det inte går att gottgöra den som skadats. Ytterligare en aspekt är att den som ber om förlåtelse kanske vill ”slippa besväret att gottgöra det onda”.⁴²

Förlåtelse mellan grupper, *social förlåtelse*, kan ske då gruppen (exempelvis folkgrupp eller nation) valt en representant som framför en förlåtelse. Denna uppdelning av förlåtelse

---

³⁹ Bråkenhielm, 45.

⁴⁰ Bråkenhielm, 8.

⁴¹ Bråkenhielm, 11f.

⁴² Bråkenhielm, 13–15.

mellan individer respektive det offentligas ansvar relateras också till Luthers tvåregementslära. Luther skriver ”i samhällslivet skall lydnad mot lagen genomdrivas med största stränghet. Där måste man glömma evangelium, samvetet, nåden...”⁴³ Luther menade att både ”förlåtelsesfären och tvångssfären” hade ett nödvändigt uppdrag.

Trots kritiken mot *individuell förlåtelse* argumenterar Bråkenhielm för att mellanmänsklig förlåtelse är ett uttryck för kärlek och på det sättet uttryck för en dygd, eller med hans egna ord: ”en människa förlåter i en utsträckning hon älskar”.⁴⁴

Satt i ljuset av förlåtelse i #vardeljus-berättelserna går det att fundera på varför mellanmänsklig förlåtelse ska ske? Kyrkoherden kan använda förlåtelse felaktigt, såsom i detta exempel:

Vi anmälde det inträffade till vår kyrkoherde och mannen blev omplacerad. Efter några veckor var han tillbaka och vi skulle fortsätta att jobba tillsammans som om ingenting hänt. Kyrkoherden menade att vi skulle förlåta honom, vi jobbade ju i Svenska kyrkan och förväntades ha en förlåtande människosyn. Då polisanmälde vi händelserna. Mannen dömdes för sexuellt ofredande i båda fallen.⁴⁵

Här verkar dygden att förlåta vara det primära, att det ska ingå hos en kristen person att framhålla förlåtelse framför allt annat. Menar Bråkenhielm att dessa kvinnor inte älskar tillräckligt?

Sammanfattningsvis menar Bråkenhielm att förlåtelse kan ske mellan individer, *den personliga/individuella förlåtelsen*, på ett politiskt plan och *Guds förlåtelse*. Han redogör sedan för fyra olika definitioner av förlåtelsen: förlåtelse som *remotiverande handling*, *urskuldande och erkännande förlåtelse*, *negativ förlåtelse* och *positiv förlåtelse*. Vidare kopplar han samman förlåtelse med både gemenskap och skuld. Det finns tre sorters gemenskaper: rättsliga, moraliska och personliga. Jag menar att en församling kan ses som bärare av alla dessa definitioner. Skuld blir därför kopplad till den gemenskap där handlingen sker. Det kan vara *den personliga gemenskapens skuld*, då en person agerar moraliskt fel mot andra i den personliga eller moraliska gemenskapen. Objektiv skuld handlar om att bryta mot lagstiftningen. Våld i en församling blir därför skuld inom flera gemenskapsdimensioner.

Bråkenhielm skriver att mellanmänsklig förlåtelse är ett uttryck för kärlek och på det sättet uttryck för en dygd med orden: ”en människa förlåter i en utsträckning hon älskar”.⁴⁶

---

⁴³ Martin Luther, citerad i Bråkenhielm, *Förlåtelse*, 15f.

⁴⁴ Bråkenhielm, 65f.

⁴⁵ #vardeljus-berättelserna, 24.

⁴⁶ Bråkenhielm, *Förlåtelse*, 65f.

2.1.2 ANN HEBERLEIN

Ann Heberleins doktorsavhandling i etik, *Kränkningar och förlåtelse*, tar sig an mellanmänsklig förlåtelse. Hon använder filosofer och litteratur, men plockar också in teologiska aspekter. Hennes grundläggande tes är att rättvisa är viktigt i offentliga sammanhang, medan förlåtelsen hör hemma i mellanmänskliga relationer. Hon argumenterar också för att vissa kränkningar inte kan förlåtas och att en avkrävd förlåtelse blir ytterligare våld mot offret. Heberlein menar att det är viktigt med den teologiska aspekten av förlåtelse eftersom det kristna arvet styr diskussioner, såsom att skilja på syndaren och synden. Gud är för många en del av tankeklustret kring förlåtelse.⁴⁷ Först presenteras en genomgång av teologi kring förlåtelse. Därefter redogörs Heberleins tankar kring kränkningar och avslutningsvis definitioner av förlåtelse, likväl som relationen mellan förlåtelse och försoning.

Argumentet för att ta med teologiska aspekter är att många anser att ”mellanmänsklig förlåtelse är en process i ett triangulärt förhållande mellan Gud, offer och förövare”.⁴⁸ Även om hon själv inte instämmer i detta triangulära förhållande.

Förlåtelse anses vara en dygd, likt Bråkenhielm argumenterade, men inte ett absolut krav. Gud kan alltid förlåta eftersom hon kan skilja på människan och den onda handlingen, vilket inte alltid är möjligt för en människa. En kränkning riskerar att komma mellan Gud och människan, om den som blivit kränkt låter handlingen leda till att offret dömer den som är skyldig. Heberlein sammanfattar en kristen hållning till förlåtelse på följande sätt. Förlåtelse är att efterskänka en skuld och därmed likvärdigt med befrielse, det vill säga straffeftergift. Att kunna förlåta är att vara Guds avbild och en vilja att leva i Guds nåd. Guds förlåtelse är helt villkorslös, vilket leder till att en person som förlåter en medmänniska också ska göra det villkorslöst. Detta ifrågasätts dock av Heberlein som menar att ett offer inte måste försonas med den som förlåts.⁴⁹

Heberlein diskuterar olika sätt att definiera kränkningar. Kränkning är när ”den felaktiga handlingen måste varit möjlig att undvika”, det kan alltså inte vara en olyckshändelse. Hon framhåller att det är avgörande att den som utför kränkningen är en ”moraliskt ansvarig agent”.⁵⁰ En annan definition som Heberlein diskuterar är en handling som utan tvekan kränker en annan person, men som inte görs med avsikt att kränka utan en

---

⁴⁷ Ann Heberlein, *Kränkningar och förlåtelse: en etisk studie med hänsyn till föreställningar om offer, förövare, skuld och ansvar* (Stockholm: Thales, 2005), 121.

⁴⁸ Heberlein, 115.

⁴⁹ Heberlein, 25.

⁵⁰ Heberlein, 51.

handling som bygger på värderingar och (undermedvetna) motivationer. Som exempel tar hon en manlig präst som underkänner en kvinnas prästvigning. Här är inte avsikten att kränka eller ta makt, utan att agera utifrån värderingar. Detta menar Heberlein talar för att en kränkning inte ska avgöras utifrån avsikten, utan snarare utifrån vad som faktiskt sker.⁵¹ Hon poängterar att kränkningar är en process där det handlar om vad som händer bakom själva handlingen och inte alltid performativt i meningen – det som sägs/görs är det som sker.

Heberlein menar vidare att synen på kränkande handlingar i praktiken ofta korrelerar med personens självuppfattade värde. Handlingen kan antingen bekräfta offrets låga värde eller förändra offrets självbild.

Detta är särskilt tydligt vid sexuellt våld då offret ofta plågas av svåra känslor av skuld och skam. Kränkningen ändrar offrets uppfattning av sin moraliska status.⁵²

I praktiken finns det alltså ingen *objektiv skuld* i den bemärkelsen som Bråkenhielm antyder. Den eventuella kränkningen blir därför kopplad till offrets upplevelse av sitt eget värde, därmed inte så tydligt definierad som jag angett i avsnittet om terminologi där jag att våld är varje handling som kränker, skadar och förminskar en annan person.

I Diskrimineringslagen är utgångspunkten att när sexuella trakasserier har skett måste offret meddela förövaren att beteendet är ovälkommet, men det finns omständigheter då ”kränkningen utan vidare måste anses stå klar för den som trakasserar. I de fallen behövs inga särskilda påpekanden från den som blir utsatt”.⁵³ Heberlein lyfter härmed fram ett viktigt perspektiv av hur det fungerar i praktiken, jämfört med hur kränkningar definieras som både självklart våld och handlingar som kräver ett förtydligande av offret för att juridiskt anses vara en kränkning.

Ur ett teologiskt perspektiv argumenterar Heberlein för att alla människor har lika värde eftersom alla är skapade till Guds avbild. Guds kärlek ligger till grund för människans värde, inte prestationer. Heberlein visar på paradoxen att det finns en konsensus kring människans lika värde samtidigt som det är helt uppenbart för de flesta att sexism, rasism, homofobi och funkofobi existerar.⁵⁴ Det sägs i kristna sammanhang att alla har lika värde, men det uppfattas inte så av enskilda individer. Detta får i sin tur konsekvenser för hur den som utsätts för en kränkning hanterar det som hänt.

---

⁵¹ Heberlein, 46–48.

⁵² Heberlein, 51.

⁵³ Lisa Andersson Tengnér, Matilda Bergkvist, och Frida Ohlsson Sandahl, *Diskrimineringslagen: handbok för chefer*, Andra upplagan (Helsingborg: Komlitt, 2020), 70.

⁵⁴ Heberlein, *Kränkningar och förlåtelse*, 49f.

Vi var många konfirmander och några killar med hög status passade på att när man hamnade i deras knä att snabbt lägga in sina händer under ens rumpa och trycka upp fingrarna. Fritidsledaren såg vad som hände och valde att titta bort, avbröt inte leken utan det fick fortsätta. Senare satt han och skrattade med dessa killar vid kvällsfikat och andaktens ord ”du vet väl om att du är värdefull” blev ganska tomma ord.⁵⁵

Då offret inte upplever att våld har begåtts, utan själv tar på sig skulden liknar det Bråkenhielms *subjektiva skuld*. Heberlein anser att alla har lika värde, men påpekar att det självuppskattade värdet skiftar mellan individer.

Precis som Bråkenhielm använder Heberlein teologen och moralfilosofen Joseph Butler. Bråkenhielm förklarade den *negativa förlåtelsen*, medan Heberlein använder Butler för att begränsa förlåtelsebegreppet. Hon gör det genom att ställa förlåtelse mot närliggande begrepp såsom glömska, ursäkter, overseende, benådning och försoning. Hon tar tillsammans med Butler *via negativa* och skriver att förlåtelse inte är när någon glömmet en handling, eftersom förlåtelse är en aktiv handling. Ursäktande är inte förlåtelse, eftersom ursäkt sker när den som gjort fel inte har skuld i det som skett. Detta då förlåtelse enligt Heberlein alltid handlar om att hålla fast vid att ”handlingen var felaktig, men att den ansvarige trots allt välkomnas tillbaka i den moraliska gemenskapen”.⁵⁶ Overseende är inte förlåtelse eftersom overseende innebär att inte tillskriva handlingen den kränkning som skett. Overseende innebär därmed att offret ignorerar sitt eget värde eller rättigheter.

Heberlein tar även upp begreppen benådning och straffeftergift. Benådning handlar i en sekulär betydelse om att ge någon ett lägre straff än vad handlingen egentligen motsvarar. På det sätt närmar sig benådning en straffeftergift, vilken skulle kunna ske som en konsekvens av förlåtelse i privata relationer. I offentlig benådning kan det vara likvärdigt med förlåtelse. Också här finns en önskan om att skilja begreppen åt, att benådning i offentligheten är förlåtelse. Medan straffeftergiften hör hemma i mellanmänskliga relationer. Här menar Bråkenhielm tvärtom att straffeftergiften i det offentliga ska benämnas för benådning, inte förlåtelse.

Heberlein försöker också komma åt begreppen med hjälp av Joram Graf Haber som ger tre definitioner av förlåtelse, dessutom adderar hon en fjärde. Förlåtelse kan vara att *omförhandla eller omvärdera en handling*, så att den inte längre anses vara dålig. Heberlein menar att detta snarare handlar om ett ursäktande. Den andra definitionen av förlåtelse innebär en *straffeftergift*, genom att förlåtelse innebär att offret avstår från sin rätt till hämnd

---

⁵⁵ #vardeljus-berättelserna, 38.

⁵⁶ Carstensen, 20.

eller straff. Den tredje definitionen handlar om att *släppa bitterhetskänslor*. För den fjärde definitionen redogör Heberlein med hjälp av teologerna, Nancy Snow och Knut Ejler Løgstrup, för att förlåtelse kan innebära att *reparera relationer* som förstörts. Samtidigt avfärdas denna definition då Heberlein menar att en helad relation snarare är ett resultat av förlåtelse, inte själva förlåtelsen i sig. Här drar Heberlein åt samma håll som filosofen H.J.N. Horsbrugh, som fokuserar på processen kring förlåtelse. Först viljan att förlåta, sedan ett arbete med de negativa känslorna utlösta av våldet. Heberlein pekar här på att förlåtelse måste ha ägt rum, för att försoning senare ska kunna ske och därför likställs nästan begreppen i definitionen *reparera relationer*. Heberlein menar att det blir problematiskt om begreppen sammanblandas. Förlåtelse och försoning bör enligt henne hanteras som separata begrepp.⁵⁷

Sammanfattningsvis är detta de fyra definitionerna av förlåtelse som Heberlein presenterar: omvärdering av en handling/ursäktande, straffeftergift, släppa bitterhetskänslorna och reparerad relation/försoning. Hon går återigen *via negativa* och menar att ingen av dessa är förlåtelse.

Heberlein gör en viktig redogörelse av begreppen förlåtelse och försoning. En del menar att försoning alltid är utkomsten av förlåtelse och andra att begreppen avser samma sak. Förlåtelse, i meningen återetablering av en relation, menar Heberlein kan vara omöjlig eftersom det kanske inte fanns någon relation från början. Vidare att det vore direkt felaktigt att återskapa en relation, exempelvis mellan den som våldtagit och offret för handlingen. Försoning blir bara eftersträvansvärt om det finns en relation värd att upprätta.⁵⁸

För att använda Bråkenhielms definitioner av rättsliga gemenskaper och moraliska gemenskaper, går det ändå utgå från att berättelserna i #vardeljus handlar om situationer som rör sig i en församling där det både finns en arbetsplats med juridiskt ramverk och en gemenskap som delar värderingar och normer. Den kristna tron vittnar starkt om att de inbördes relationerna ska präglas av rättvisa. Jag menar att det i församlingens gemenskap finns en vilja till förtroende och tillit. Detta kan förklara att viljan till försoning är stor och att det manifesteras genom framtvungad förlåtelse.

Det förefaller också vara den moraliska gemenskapen som ska bevaras och försvaras. Carstensen tar upp ett exempel i sin uppsats, som jag menar tyder på att det finns erfarenheter då gemenskapen värderas högre än den kränkning som en individ fått utså:

---

⁵⁷ Heberlein, 29–31.

⁵⁸ Heberlein, 34f.

En man i min församling begick övergrepp mot mig. Jag bad min kyrkoherde om samtal eller debriefing (krisbearbetning). Den manliga kyrkoherden sa: "Nej vi ska inte säga något utåt. Det här får du hantera utan att prata med någon. Tänk på församlingsbon och hans framtid".⁵⁹

Är det så att kyrkoherden inte velat ha en brusten relation i sitt arbetslag? Jag menar att det finns fog för att fundera på om förlåtelsen används för att snabbt ta sig vidare från konfliktsituationen. Synen på relationen mellan förövare och offer kommer att återkomma i analysen av Ulrika Fritzsöns avsnitt om våld i nära relationer.

Heberlein diskuterar huruvida mellanmänsklig förlåtelse är en performativ akt eller en process. Förlåtelse som performativ akt innebär att den sker när orden uttalas. Detta kan antingen ses som färdigt efter att orden har sagts, eller att det också innefattar en process där den som förlåter också visar i handling att orden menas. Dessutom kan en person förlåta utan att uttala de faktiska orden. Heberlein konstaterar att de kan hänga ihop, men inte måste. Hon är mer intresserad av det som leder fram till att orden uttalas eller förlåtelseprocessen startar.⁶⁰ Jag menar att de exempel som Carstensen och Sörman tar upp vittnar om en praxis där förlåtelse är en performativ akt. Exempelvis då kyrkoherden menade att de två offren skulle förlåta en kollega, eftersom de "förväntades ha en förlåtande människosyn".⁶¹

Offrets val att förlåta, eller inte, går att argumentera för och emot. Heberlein argumenterar mot Bråkenhielms uppfattning att förlåtelseförmågan står i relation till hur mycket personen älskar. Detta riskerar att lägga hela uppdraget på offret, som får till uppgift att förlåta och älska tillbaka förövaren från ondska till godhet. Hon vill befria offret från det totala ansvaret. Dessutom påpekar hon att hanteringen av kränkningar i praktiken påverkas av offrets självbild. Heberlein skriver att förlåtelse också måste ses "som ett begrepp förknippat med klander, ansvar och krav".⁶²

Sammanfattningsvis menar Heberlein, liksom Bråkenhielms redovisade kritik mot individuell förlåtelse, att förlåtelse kan tillämpas felaktigt om det används för att få andra människor att underkasta sig genom att tvinga någon att be om förlåtelse. Hon reder i sin avhandling visserligen ut vad förlåtelse inte är, men är framförallt fokuserad på processen fram till, kring och hur en förlåtelse sker.

---

⁵⁹ #vardeljus-berättelserna, 20.

⁶⁰ Carstensen, 19.

⁶¹ Carstensen, 19.

⁶² Heberlein, *Kränkningar och förlåtelse*, 26.

Hon ifrågasätter antagandet att alla kränkningar och människor kan förlåtas. Förlåtelse leder inte alltid till sinnesro, utan kan snarare befästa dålig självrespekt. Särskilt ifrågasätter hon förlåtelse i relationer där maktbalansen är ojämn.⁶³ Carstensen beskriver teorin *doing-gender*, vilket innebär att kön bekräftas och omförhandlas på fyra sätt.⁶⁴ Organisationsstrukturen, individens beteende och våld bekräftar könsmaktordningen. Därmed kan den ojämna (köns-)maktbalansen vara inbyggd i Svenska kyrkans sociala (likväl som i samhällets) genusnormer. Denna maktobalans kan baseras på kön, ålder, yrke, anställd eller frivillig och i den kontexten kan mellanmänsklig förlåtelse bli omöjlig mellan offer och förövare. Maktobalansen bekräftas dessutom varje gång sexuella trakasserier tystas ner och inte hanteras som våld.

En kränkning av en person gör offret till ett objekt och Heberlein menar att förlåtelse bara kan ske mellan två subjekt. Detta liknar Bråkenhielms konstaterande av *positiv förlåtelse* som endast kan ske då både offret och förövaren återfår värde och värdighet. Däremot förefaller Heberlein vara tydligare med att relationen inte behöver återupprättas.

Därmed blir vissa handlingar omöjliga att förlåta eftersom den ena parten har tagit bort subjektskapet hos offret. Även den som utför kränkningen förlorar sitt personskap, alltså att vara ett subjekt. Ansvar att återfå förövarens personskap samt välkomnas tillbaka in i gemenskapen, lägger Heberlein på ”samhällets moraliska gemenskap”. Förövaren måste känna skuld och ånger för att vara ett subjekt som kan förlåtas. På det sättet behöver relationen upprättas som en relation av två subjekt i maktbalans innan förlåtelse kan ske. Annars blir en avkrävd förlåtelse bara ett bekräftande av offret som objekt utan självrespekt. Heberlein skriver att ”förlåtelse är en gåva som skall ges till människor som vet att hantera den som den skatt den är, varsamt och med vördnad”.⁶⁵

2.1.3 MAGNUS ABRAHAMSSON

I boken *Brott och förlåtelse* skriver Magnus Abrahamsson om förlåtelse utifrån sin erfarenhet som fängelsepräst och syftet att vidareutveckla självvård.⁶⁶ Efter bokens startfråga ”förlåter gud mördare, våldtäktsmän och pedofiler?” följer en grundläggande genomgång av retributivismen och *lex talionis*. De båda begreppen avser vedergällningsteori, det vill säga

---

⁶³ Heberlein, 235.

⁶⁴ Carstensen, 3f.

⁶⁵ Heberlein, *Kränkningar och förlåtelse*, 246–48.

⁶⁶ Magnus Abrahamsson, *Brott och förlåtelse: en teologi för självvård* (Stockholm: Verbum, 2013), 16.

beskriver straff i form av öga för öga, tand för tand. Boken har stort fokus på Guds förlåtelse, men kommer också med intressanta bidrag till hur förlåtelse och straff kan diskuteras i relation till förövaren. Hans bok bidrar med en nödvändig analys av förlåtelse i relation till förövaren, trots att #vardeljus-berättelserna har offrens perspektiv.

Abrahamsson menar att det finns försoningsretributivism, vilket innebär att straffet kan vara en botgöring där den som är straffad försöker försonas med samhället och offret.⁶⁷ Abrahamsson skriver att när det offentliga utmäter ett straff kan det vara en hjälp för förövaren att kunna försonas med den skada som hen åsamkat. Kritik mot retributivismen innebär att den syftar bakåt då den avgör straffet för en viss handling. Men som Abrahamsson skriver kan

alltför stark betoning av vedergällningstanken kan göra att det inte blir kvar något utrymme för ånger, gottgörelse, försoning och förlåtelse.⁶⁸

Abrahamsson redogör även för *reparativ rättvisa* som är framåtsyftande då den handlar om att läka de skador som brottet orsakat.⁶⁹ Detta liknar förlåtelse definierad som att reparera relationer.

En människas relation till Gud skiljer sig från den hon har med en medmänniska. Gud kan förlåta allt utifrån att människan är skapad till Guds avbild och Gud alltid vill fortsätta ha en relation till varje människa. Guds förlåtelse kan leda till att en person känner sig älskad, trots de kränkningar som har begåtts.⁷⁰ Alla vilar i Guds kärlek, både det offer som inte kan förlåta och den förövare som inte får förlåtelse. Guds förlåtelse är villkorad, genom att det krävs ett arbete för att inte återfalla i att kränkningar.

Den som straffats av samhället har dock alltid rätt till en human fängelsevistelse, därför att kränkning av en medmänniska är att likställa med att kränka Gud. Att avkräva en förlåtelse från ett offer för sexuella trakasserier kan därmed ses som en kränkning av både medmänniskan och Gud. Gud förlåter alltid den som vill bli förlåten, vilket gör att ett offer kan befrias från att tvinga fram en förlåtelse på bekostnad av sin egen värdighet.⁷¹ Därmed lyfts också offrets perspektiv in.

Abrahamsson skriver om problemet med förlåtelse som kristet ideal. Som exempel

---

⁶⁷ Abrahamson, 32.

⁶⁸ Abrahamson, 33.

⁶⁹ Abrahamson, 33.

⁷⁰ Abrahamson, 76, 84, 98.

⁷¹ Abrahamson, 75, 80, 96f.

redogörs för en kvinna som känt sig tvingad att förlåta den som utsatt henne för sexuella övergrepp. Det kristna idealet att förlåta andra för att själv kunna bli förlåten framhålls som argument. Detta ligger i linje med Sörman och Carstensen som framhåller att talet om förlåtelse som en kristen dygd kan bli mycket problematiskt i praktiken.

Anselms objektiva försoningsteologi diskuteras, som kortfattat innebär att Gud är kränkt genom syndafallet och endast själv kan betala priset genom att Kristus dör på korset. Eftersom Kristus är Gud, går Kristus inte under utan betalar priset för alla människors skull. Den (feministiska) kritik som menar att detta rättfärggjort en teologisk sammanblandning av våld, lidande och kärlek är viktig. Samtidigt tycker Abrahamsson att Anselms lära har en förtjänst då den lyfter fram hur det är att ha en irreparabel skuld, att vara ”schack matt” på allvar. För den som straffas av ett rättssystem ”kan talet om att Kristus lider med och för människan vara till hjälp”.⁷² Detta är ett bidrag till diskussionen om hur förövaren ska kunna fortsätta leva med sin skuld.

Sammanfattningsvis skriver Abrahamsson mest om Guds förlåtelse. Gud blir också central då kränkningar av en medmänniska likställs med att kränka Gud. Därför blir Abrahamssons slutsats att en människa inte kan förväntas förlåta allt, särskilt inte med argument om dygd. Med fokus på förövaren görs en intressant tolkning av Anselms objektiva försoningslära och den skuld som är irreparabel. Här menar jag att detta också kan användas i samtal med offret om att vissa skador som andra åsamkat en, inte går att förlåta. Detta kan också bli en befrielse för offret. Därutöver finns Kristus som lider med både förövaren och offret, i det som kvarstår efter att skadan har skett.

2.1.4 JESPER SVARTVIK

Jesper Svartvik har i tre böcker strävat efter att formulera sig på nya sätt om gamla teologiska frågor. Böckerna heter *Förundran och förväntan*, *Försoning och förvandling* och *Förunderligt förtroende* och de innefattar dialog med judisk och kristen teologi. Som ledamot i Svenska kyrkans läronämnd är Svartvik en central samtida svenskkyrklig teolog.⁷³ Försoning finns i en av titlarna, vilket gör böckerna relevanta. Nedan analyseras böckerna var för sig, för att sedan sammanfattas i slutet av detta avsnitt.

---

⁷² Abrahamson, 78-81.

⁷³ Nämnden yttrar sig innan kyrkomötet i frågor som rör kyrkans tro, ekumeniska frågor och gudstjänster. ”Svenska kyrkans teologiska kommitté”.

I *Förundran och förväntan* skriver Svartvik att förlåtelse, tillsammans med hjälp och tack anses vara vanliga ord i trons språk. Förlåtelse beskrivs, som att det ligger nära ordet omvändelse – ”den som omvänder sig får förlåtelse”. Fotnoten till detta hänvisar dock till texten psalm nummer 228 i *Den svenska psalmboken*: ”än räcket Guds frälsning till den som sig ångrar och tror”, vilket anger att det handlar om Guds förlåtelse snarare än mellanmänsklig sådan.⁷⁴

Något mer om mellanmänsklig förlåtelse nämns då Svartvik skriver att människor ska älska andra människor, men om det ställs för höga krav på varandra kommer alla att misslyckas. Svartvik menar att det viktigaste är hur offret hanterar det som hänt utan att låta våldet definiera personen. Blicken borde i stället vara ”framåt på ett konstruktivt och kreativt sätt”, i stället för att ge plats för offer eller bitterhet. För att göra det måste en person förlåta andra och förlåta sig själv.⁷⁵ Förlåtelse mellan människor blir därmed ett avslut av det som har hänt för att personen ska kunna leva framåt. Detta är nödvändigt för att identiteten inte ska begränsas till offerskap.

Det här behöver dock ifrågasättas i relation till sexuella trakasserier. I en av berättelserna går det att läsa att ”det var först för något år sedan när jag nämnde det som en incident för min biskop som jag insåg vad det handlat om”.⁷⁶ Offer för sexuella trakasserier upplever ofta skam- och skuld, snarare än ser sig själva som offer eller känner bitterhet. Det kan ta tid innan en person inser vad den varit med om, vilket också blir tydligt i berättelserna. Många av erfarenheterna hände för flera decennier sedan och det är först efter lång tid som de inser att ansvaret för händelsen finns hos förövaren.

Svartvik skriver i *Försoning och förvandling* att syndernas förlåtelse är ett dominerande motiv i kristenheten eller med Haddon Willmers ord: syndernas förlåtelse är kyrkans fundament.⁷⁷ Boken är en noggrann redogörelse av tolkningar av försoningen. Mycket kortfattat nämns att en av de tolkningar som görs av försoningen är att ”blod måste utgjutas; utan blod erhålles nämligen inte syndernas förlåtelse”, men i fotnoten poängteras att detta långt ifrån täcker in alla tolkningar.⁷⁸ Kapitel sju heter visserligen *Förlåten*, men handlar om förhänget i templet som brast då Jesus dog. Svartvik menar att synen på förlåtelse kommer att beröras, men jag har mycket svårt att hitta det i detta kapitel likväl som resten av boken.⁷⁹

---

⁷⁴ Svartvik, *Förundran och förväntan*, 124f.

⁷⁵ Svartvik, 131.

⁷⁶ #vardeljus-berättelserna, 12.

⁷⁷ Svartvik, *Försoning och förvandling*, 13.

⁷⁸ Svartvik, 21.

⁷⁹ Svartvik, 105.

Svartvik gör därmed något som sticker ut i det analyserade materialet. Han skriver en bok om försoning, utan att för den skulle blanda ihop det med förlåtelse.

Den sista av de tre böckerna *Förunderligt förtroende* vill beskriva begreppet nåd på nya sätt. Här finns inte mycket om förlåtelse, men Svartvik konstaterar inledningsvis i boken att nåd, *chesed*, är mer än bara förlåtelse.⁸⁰ Förlåtelse definieras som att människor kommer till Gud med alla sina förbrytelser och de skador de åsamkat andra människor. En uppriktig ånger leder till att en nådefull Gud förlåter människorna.⁸¹ Guds förlåtelse kan därmed anses vara villkorad och den ges endast till den som ångrar sin illgärning.

Svartvik ger ett viktigt bidrag till hur ordet förlåtelse ändrats. Med hjälp av Margareta Melin beskrivs den fornnordiska betydelsen som lämna, låta fara och överge och formuleringen till Gud kunde därför lyda ”Herre, förlåt oss icke!” Melin skriver fram

hur viktigt det är att *för sin egen skull* förlåta – lämna, låta fara och överge – för att inte vrede, skam och förödmjukelse ska få fäste i kropp och själ, och deformera ens personlighet.⁸²

Sammanfattningsvis skriver Svartvik väldigt lite om mellanmänsklig förlåtelse i sina böcker. Det som blir tydligt är att den mellanmänskliga förlåtelsen är nödvändig för att kunna gå vidare i processen och inte ska fastna i offerskap eller bitterhet. För individen är förlåtelse av en medmänniska likvärdigt med att i stället fästa blicken på framtiden. Samtidigt som den är avgörande, så ska förlåtelsen i bemärkelsen ’älska sin nästa’ ses som något frivilligt. Det går inte att ställa krav på sin nästa att förlåta.

---

⁸⁰ Svartvik, *Förunderligt förtroende*, 13f.

⁸¹ Svartvik, 56f.

⁸² Svartvik, 87f.

2.2 SVENSKKYRKLIGA DOKUMENT

Efter att ha analyserat ett flertal teologer som på olika sätt hör hemma i Svenska kyrkans kontext följer en analys av officiella dokument från Svenska kyrkan. Först kommer två antologier skrivna av Svenska kyrkans teologiska kommitté. År 2012 fick kommittén i uppdrag av Kyrkostyrelsen att behandla frågor om synd, skuld och förlåtelse. Arbetet pågick fram till 2014. Den första antologin *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi* berör bibelns berättelser samt försoning både i nutid och i historien. Den andra *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle* berör mellanmännsliga relationer. För den här uppsatsen har jag analyserat de delar som beskriver mellanmännslig förlåtelse.

Dessutom kommer en kort analys av hur Svenska kyrkan beskriver förlåtelse i riktlinjerna *Vad gör vi nu? Bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp*.⁸³

2.2.1 TALA OM FÖRSONING

Teologen Hanna Stenström berör mycket kort förlåtelse i kapitlet *Försoning, synd, skuld och förlåtelse: ett bibelteologiskt underlag för teologisk reflektion i Svenska kyrkan idag*. Syftet är att ge underlag utifrån det som går att finna i framförallt Nya testamentet, för en reflektion om försoningen specifikt. Då försoningen relaterar till Jesu död, skriver hon fram att begrepp som förlåtelse kan användas bredare än i relation till Jesu död. Hon presenterar inte vad den skulle kunna innebära för mellanmännsliga relationer. Däremot att

förlåtelse kan (även när den förmedlas genom Jesus) vara Guds gensvar på människors ånger, omvändelse och bön om förlåtelse”.⁸⁴

Hon menar vidare att det finns en stor mångfald av tolkningar av begrepp som försoning och förlåtelse, och vill därför visa på bredden.⁸⁵

I den hebreiska bibeln finns det teologiska spåret att människan gör fel, men kan vända sig till Gud för att få förlåtelse med resultatet att sedan kunna leva livet på ett korrekt sätt.⁸⁶

När det kommer till synoptikerna menar Stenström att Markus- och Matteusevangeliet

---

⁸³ *Riktlinjerna: Vad gör vi nu?*

⁸⁴ Hanna Stenström, ”Försoning, synd, skuld och förlåtelse: ett bibelteologiskt underlag för teologisk reflektion i Svenska kyrkan idag”, i *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller (Stockholm: Verbum, 2015), 94f.

⁸⁵ Stenström, 100f.

⁸⁶ Stenström, 115.

fokuserar på försoning, medan Lukas mer lyfter fram förlåtelsen. Denna förlåtelse närmar sig en mellanmänsklig handling då Jesus ger vidare uppgiften att förlåta till lärjungarna i Lukasevangeliet.

Och han sade till dem: ”Detta är alltså vad skriften säger: Messias skall lida och uppstå från de döda på tredje dagen, och syndernas förlåtelse genom omvändelse skall förkunnas i hans namn för alla folk, med början i Jerusalem. (Luk 24:46-47).⁸⁷

Med texten från Lukas blir det också tydligt att förlåtelsen är en uppgift för lärjungarna, och i längden alla kristna. Frågan är om det handlar om att förkunna förlåtelse, eller faktiskt utföra den? Detta får onekligen konsekvenser för den kristna praktiken. I vilken utsträckning ska individer förlåta eller handlar det snarare om att berätta om Guds förlåtelse? Samtidigt måste det återigen sägas att boken primärt handlar om försoning och att hennes kapitel har fokus på bibelteologisk tolkning. Det blir svårt att dra några större slutsatser mot grundval av detta.

Eva-Lotta Grantén utvecklar i sitt kapitel förkunnandet av försoningen. Hon menar att förlåtelse används liktydigt med befrielse, men att begreppet befrielse har en bredare innebörd. Hon vill helst likställa befrielse med livsmod. Hon placerar försoningen ”i det mellanrum som finns mellan dom och förlåtelse”.⁸⁸ Med hjälp av Gustaf Wingren skriver hon att det handlar om att vara kvar i domen då förlåtelse inte är att undvika domen.

Det är att stå kvar i domen i kraft av förlåtelsen, att ’slitas ner’ i tjänsten för nästan liksom Kristus; det är att dö, men i en död som Kristus har förvandlat så att den inte längre är skadlig.../Jesus Kristus räcker förlåtelse och nytt liv till alla men avstår från att rädda sig själv.⁸⁹

I likhet med Bråkenhielm, Heberlein och Abrahamsson menar hon att straffet kan finnas parallellt med förlåtelsen, till och med att den är viktig för det kristna livet. När det kommer till förkunnelsen är det viktigt att förlåtelsen från Gud inte bara kommer av Guds kärlek, utan för att människor också vill ha rättvisa. Det är av den förlåtelsen som människan ”befrias till att göra Guds goda verk”.⁹⁰

---

⁸⁷ Stenström, 119f.

⁸⁸ Eva-Lotta Grantén, ”Synd, skuld och Kristi försoningsverk – att tala nytt om Guds löften”, i *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller (Stockholm: Verbum, 2015), 152–54.

⁸⁹ Grantén, 162.

⁹⁰ Grantén, 162f.

Carl Reinhold Bråkenhielm, som inleder analysen i denna uppsats, återkommer i de två antologierna som redaktör och i den första boken som kapitelförfattare. I hans kapitel berörs dock inte förlåtelse, fokus flyttas direkt från förlåtelse eftersom människan inte bara behöver ”synd, skuld och förlåtelse” utan ”försoning i betydelsen livsmening, livsmod och livsglädje”.⁹¹

Jakob Wirén argumenterar för att försoning kan förstås som ett helande. Han tar stöd av Paul S. Fiddes som menar att synden och skulden bör förstås som en sjukdom, där försoning blir läkandet.

Vidare fångar helandeanalogin försoningens vertikala som horisontella dimension. Försoning mellan Gud och människa är med andra ord en naturlig del av denna bild, men kan också förstås – och har förstås – som en bild av mellanmännisklig försoning. I den sydafrikanska försoningsprocessen har kristna teologer använt sig av denna bild.⁹²

Wiréns kapitel avslutas med en betoning på att den förlåtelse som kommer från Gud alltid hänger samman med den förlåtelse som sker mellan människor, genom att ”i bönen *Vår fader* är det tydligt att Guds förlåtelse hänger samman med mellanmännisklig förlåtelse”.⁹³

Martin Modéus ger ett liturgiskt schema för relationen mellan förlåtelse och försoning. Då syndabekännelsen finns inledningsvis av gudstjänsten är tanken att ”människan ber om förlåtelse, får förlåtelse, och hon kan sålunda komma försonad till nattvardsbordet”.⁹⁴ Modéus menar dock att detta inte löser den förlåtelse som bör ske mellan människor. Istället kan konsekvensen bli en undanflykt från konfrontationen med en medmänniska genom att förlåtelsen placeras hos Gud. Dessutom synliggör det förövaren, inte offret. Modéus refererar till feministteologisk kritik av syndabekännelsen, där självupphöjelse generellt är mer en manlig företeelse, medan kvinnor snarare kopplar synd till ”undertryckande av egna behov”. Detta kombinerat med att offret osynliggörs i liturgin leder sannolikt till att kvinnorna är ”de stora förlorarna i den gudstjänst som osynliggör de kränkta”.⁹⁵

Han menar att förlåtelse borde ske mellan individer, men att förlåtelse inte alltid är praktiskt genomförbar när det kommer till *social förlåtelse*. Exempelvis rika personers skuld

---

⁹¹ Carl Reinhold Bråkenhielm, ”Nåd för allt som blir och är”, i *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller (Stockholm: Verbum, 2015), 172.

⁹² Jakob Wirén, ”I inget annat namn? Kristen försoning religionsteologiskt belyst”, i *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller (Stockholm: Verbum, 2015), 224f.

⁹³ Wirén, 242f.

⁹⁴ Martin Modéus, ”Försoningen i liturgin”, i *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller (Stockholm: Verbum, 2015), 275.

⁹⁵ Modéus, 295.

till människor i fattigdom. Där Bråkenhielm menar att den kan ske genom att en grupp väljer en representant som ber om förlåtelse, och en representant som förlåter, är jag enig med Modéus om att det är praktiskt möjligt på gruppnivå och det våld som #vardeljus vittnar om.

Modéus menar vidare att försoning har blivit liktydig med förlåtelse i Svenska kyrkans liturgi. Försoningen handlar om korset och att en människas liv i grunden är försonad. Förlåtelse handlar snarare om att skuld ska försvinna. Bön om förlåtelse möts på två sätt, nämligen i *absolution* och *kyrie*. Där den första kan sägas vara syndernas förlåtelse, läst i jagform för den enskilda människan, medan *kyrie* är en gemensam bön till Gud att förbarma sig över all den skuld och synd som finns i världen.⁹⁶ Bön om förlåtelse handlar om att i ett nu få absolution, kyriet om att lägga ett trasigt liv i Guds händer.⁹⁷

Modéus tecknar en bild av hur bön om förlåtelse ändrats och vuxit fram i liturgin. Här finns också en koppling till Jesus förbarmande över dem han möter. Detta skulle kunna vara en väg framåt. Modéus skriver om mötet med den samariska kvinnan:

I Jesu möte med denna kvinna blir hennes synd och brist synlig, men här liksom i de flesta av Jesu möten med människor finns inget "förlåtelsemoment". Samma mönster finns i nyckelberättelser som den förlorade sonen, Sackaios och äktenskapsbryterskan som skulle stenas. Däremot tas dessa människor emot i kärlek och upprättelse. I Jesu möte med människor är det tydligt att han inte hade bilden av fullkomlighet som ett krav för gudsgemenskap. Han vände sig till och tog emot människor som levde i kontakt med sin brist och trasighet, utan att först kräva bot och bättring. Detta är inte gudstjänstberättelser men de återspeglar Jesu attityd och hållning till den fallna och sårade människan.⁹⁸

Hur lever en församling med sin brist och trasighet? Hur kan gemenskapen hantera att personer bär på skuld, och ändå få vara en del av den sociala gemenskapen, precis som Gudsgemenskapen? Detta är, sett till #vardeljus-berättelserna, ett ledaruppdrag. Både för den som är kyrkoherde och den som har ledarskapet i en särskild verksamhet. Precis som Grantén menar att människan också måste ha rättvisa, menar Modéus att förlåtelsen är behövd, men därutöver också "befriande och upprättande ord" vilka ska beröra många delar av livet. Äkthet och nåd, brustet halleluja, kyrie och gloria – Modéus menar att de hör ihop. Bara det ena ger en felaktig slagsida.⁹⁹

Sammanfattningsvis ges flera bidrag till mellanmänsklig förlåtelse i *Tala om försoning*. Stenström lyfter fram Jesu uppmaning till lärjungarna om att förlåtelse ska förkunnas. Oklart

---

⁹⁶ Modéus, 276–79.

⁹⁷ Modéus, 285.

⁹⁸ Modéus, 282.

⁹⁹ Modéus, 287.

om detta gäller förlåtandet i praktiken eller förkunnandet om Guds förlåtelse. Grantén lyfter, liksom Abrahamsson, fram att förlåtelse och dom kan ske parallellt. Förlåtelse är inte detsamma som straffeftergift. Grantén påpekar också vikten av att lyfta fram människors längtan efter rättvisa. Wirén framhåller att det finns en direkt koppling mellan Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse, samt att det ska ses som en läkande och helande process, snarare än ett juridiskt straffutmätande. På det sätt ligger Wirén nära definitionen av förlåtelse som försoning. Modéus bidrar i sin tur med ett genusperspektiv av vad som händer i liturgin vid bön om förlåtelse, vilket kan bli en undanflykt från mellanmänsklig förlåtelse. Därmed lyfts också förövaren fram, snarare än offret, eftersom fokus ligger på att förlåta synder. Med hjälp av berättelsen om mötet med den samariska kvinnan ger Modéus förslag på hur en gemenskap kan bete sig med utgångspunkt i kärlek och upprättelse, utan att en förlåtelse avkrävs.

2.2.2 LIV I FÖRSONING

Uppföljaren *Liv i försoning* utgör sig för att handla om mellanmänskliga relationer och boken redogör för flera olika försoningsprocesser. Jag finner dock att antologin framförallt fokuserar på försoning mellan grupper och institutioner, *social förlåtelse* för att tala med Bråkenhielm. Några viktiga inspel finns från KG Hammars tal om försoning och fred, Ulrika Fritzs text om våld i nära relationer och Göran Collstes text om etik och rättvisa, likväl som Kaisa Huuvas förslag till process till Svenska kyrkans försoningsarbete med det samiska samhället.

Den första teologen är Göran Collste, som lyfter med olika exempel från postkoloniala processer fram rättvisa. Aristoteles skiljde på två sorters rättvisa: den *distributiva* som handlar om att fördela resurser på ett jämlikt sätt och den *gottgörande* rättvisan som handlar om att reparera skadliga handlingar.¹⁰⁰ Gottgörande rättvisa, försoning och förlåtelse, presenteras som tre olika sätt att gå vidare efter att kränkningar har skett. Han särskiljer begreppen.

Gottgörande rättvisa innebär att offren för övergrepp har rättigheter och omvänt att förövarna har vissa skyldigheter. Förlåtelse innebär däremot en gåva från offren till förövaren, som kan ges villkorslöst eller under vissa villkor. Försoning kan bli en följd av både förlåtelse och gottgörelse. Här ligger fokus på de framtida relationerna mellan förövare och offer. Försoningen är en förutsättning för möjligheter till dialog och ömsesidighet.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Göran Collste, "Att upprätta offrens värdighet - om global rättvisa och försoning", i *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016, 47.

¹⁰¹ Collste, 54.

Förlåtelse definieras som att en person avstår från hämnd och ilska mot förövaren, det vill säga straffeftergift, eller benådning som tidigare nämnts.

Förlåtelsen sker i två steg: det första är medvetenheten om att ett övergrepp har skett och det andra att offret lämnar händelsen bakom sig. Den som förlåter lämnar därmed också känslor av hämnd och hat gentemot förövaren. Enligt Collstes definition behöver en person först få medvetenhet om att ett övergrepp skett, vilket kan ta tid. Detta är intressant med tanke på det som Carstensen skriver om tidsaspekten och hur sexuella trakasserier påverkar över tid. Dels vittnar berättelserna om övergrepp som skett när en person varit ung, dels om övergrepp som skett i början av en karriär. Carstensen menar också att tidsperspektivet blir intressant eftersom

det visar att upplevelserna av sexuella kränkningar och övergrepp inte glöms bort utan bärs genom livet/.../det är alltså fråga om en ständigt pågående bearbetningsprocess som den utsatta bär med sig och lever med. Att bli sexuellt trakasserad är därför rimligen mycket mer allvarligt än vad vi tror.¹⁰²

Nu avser Collstes förlåtelseperspektiv i många fall *social förlåtelse*, men kanske är det tillämpligt även när det gäller *individuell förlåtelse*? Således menar Collste att förlåtelsen kan ske både villkorslöst och med gottgörelse av kränkningen. Förlåtelse kan i längden leda till försoning. Här väcks också frågan om det är skillnad på vilken sorts våld en person utsätts för, något som får besvaras utanför denna uppsats.

Kaisa Huuva antyder i titeln *Försoning – mer än bara ett ord. Är försoning möjlig mellan Svenska kyrkan och det samiska samhället?* att försoning innebär konkret agerande samt att den kan vara omöjlig. I processen mellan Svenska kyrkan och samerna har det uttryckts en önskan om ”sanning och rättvisa”.¹⁰³ Hon använder John W. de Gruchys tankar om att försoning sker på fyra nivåer: teologisk nivå, personnivå, gruppnivå och politisk nivå.¹⁰⁴ Vidare menar hon, utifrån den samiska prästen och ledaren för Samisk Kirkeråd i Norge Tore Johnsen, att försoning sker i fyra steg. Processen berör (post-)kolonial försoningsprocess, vilken jag anser kan ha bäring på processer i församlingen. Första steget handlar om sanning: att klart berätta vad som hänt. Genom sanningen kan ånger växa fram hos förövaren. Det andra steget handlar om ånger och förövaren kan därmed be om att få förlåtelse för de skador som åsamkats offret. Det tredje steget är återupprättelse och fokus på

---

¹⁰² Carstensen, 9f.

¹⁰³ Kaisa Huuva, ”Försoning - mer än bara ett ord. Är försoning möjlig mellan Svenska kyrkan och det samiska samhället?”, i *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016, 66.

¹⁰⁴ Huuva, 68f.

framtiden. Detta är också det mest smärtsamma steget. Här varnas för billig försoning, på det sätt att offret uppmanas att gå vidare, släppa taget, sluta älta. Huuva skriver

Det medför att man gör försoningen till offrets ansvar och att förövaren kan begära att offret inte bara förlåter utan helt glömmer det som hänt och vem hon eller han en gång var. I och med det så betalar offret priset och inte förövaren.¹⁰⁵

I kontexten kolonialmakter som begått våld mot ursprungsbefolkning pekar Huuva på att det är av stor vikt att den som har makt ger ifrån sig makt och på det sätt betalar priset för kränkningen. Huuva skriver att ”oftast har de med makt en ovilja att ge ifrån sig positioner och privilegier till dem utan makt”.¹⁰⁶

Det fjärde steget är förlåtelse, vilket kräver att de första tre stegen är genomgångna likväl som ”en tid av sorg och läkning”. För att förlåtelsen inte ska bli självutplånande behöver maktrelationerna förändras i tredje steget, *återupprättelse*.¹⁰⁷ Dessa tre steg, skrivna i en teologisk reflektion över kolonialmakt och ursprungsbefolkning, menar jag har bäring också för den process som sker efter att en förövare använt våld mot en annan person i en församlingskontext. Processen är intressant eftersom den beskriver (en eventuell) förlåtelse som en del av försoningen och dessutom som sista momentet i processen. Detta är helt annorlunda än de erfarenheter som delges i #vardeljus, likväl som att det ger ytterligare en definition av hur begreppen relaterar till varandra. Mer om detta följer i *Kapitel 3 Diskussion*.

KG Hammar placerar försoningen inom fredsdiskursen. Han redogör för 1990-talets fokus på fred i nära relationer, då kvinnoårtondet ägde rum inom Kyrkornas världsråd. Försoning kom då att ses som personlig mellan människor, likväl som vikten av jämställdhet för fred i samhället.¹⁰⁸ Försoningsprocessen i Sydafrika placeras försoning på en politisk nivå och Desmond Tutus fokus på förlåtelse mellan alla parter diskuteras. Kritiken mot Tutu har handlat om att det är orealistiskt att offer alltid ska kunna förlåta vad som helst. Svaret från Tutu har varit att förlåtelse primärt handlar om att, i linje med Svartvik, lämna offerrollen och därmed befrias. Fokus är offrets befriande, inte förövarnas.¹⁰⁹ Något som skiljer sig från exempelvis Abrahamssons fokus på förövaren, men också är intressant i relation till Modéus

---

¹⁰⁵ Huuva, 77–79.

¹⁰⁶ Huuva, 80.

¹⁰⁷ Huuva, 80.

¹⁰⁸ KG Hammar, ”I försoningens tjänst - kyrkornas fredsmision”, i *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016, 31.

¹⁰⁹ Hammar, 35f.

genusperspektiv på förlåtelsemomentet i liturgin. Vem är egentligen hjälpt av förlåtelse och vem är i fokus för teologin?

Ulrica Fritzsons kapitel handlar om försoning i relation till våld i nära relationer. Våldigt lite om förlåtelse specifikt, men det finns vissa definitioner av våld, hur våldet påverkar nätverk av relationer och normaliseringsprocess av våld, som är intressanta för att titta på erfarenheterna av förlåtelse som finns i #vardeljus-berättelserna. Hennes text får således implikationer på det som syns i berättelserna, men också konkreta tankar för hur arbetet framåt kan se ut.

Fritzson menar att våld är socialt till sitt väsen, det finns i alla spindelnät av relationer samtidigt som det förstör relationer. Våldet etablerar eller återskapar relationer genom att offer och förövare ”lever i förbindelse”. Fritzson framhåller, i analogi med psykologen och våldsforskaren Per Isdal, att våld alltid är våld. Varje kränkning som förminskar, skrämmer och skadar en annan person är våld. Därmed är våld en ”relationell handling där handlingens kärna är makt”. Erfarenheterna av våld bärs av offret, men effekterna sprids oavsett om omgivningen känner till våldet eller inte.¹¹⁰

Fritzson redogör, precis som Carstensen, om våldets normaliseringsprocesser.¹¹¹ Här handlar det primärt om våld i nära relationer, men jag menar att detta går att använda även på en strukturell nivå. Det finns en acceptans kring sexuella trakasserier, övergrepp och våldtäkt. Detta märks inte minst eftersom det i #vardeljus-berättelserna finns omskrivningar av det som skett, som implicerar att det inte handlar om våld utan något annat. Detta får konsekvenser för hur den fortsatta processen ska äga rum. Det krävs en tydlighet av händelsen för att upprätta alla inblandade parter. Enligt Fritzson har förövarna sällan en fullständig bild av våldet eller konsekvenserna av våldet hos offret. Att ta bort den blindheten blir därmed ett viktigt sätt för att kunna gå vidare i processen.¹¹² En ärlig försoningsprocess leder till att alla inblandade har möjlighet att återupprätta sin mänsklighet. Fritzson skriver att en

rättfärdig relation handlar om att behandla och bemöta en annan människa med värdighet och respekt av det skälet att den andra är – just en människa.¹¹³

Sammanfattningsvis finns flera viktiga bidrag till synen på förlåtelse i *Liv i försoning*. Collste beskriver förlåtelsen i två steg, med ett tydligt offerperspektiv. Först en medvetenhet om vad

---

¹¹⁰ Ulrica Fritzson, ”Att återvända med svåra och viktiga erfarenheter till altaret. Om försoning efter våld i nära relationer”, i *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016, 96f, 102, 106, 111, 116.

¹¹¹ Fritzson, 104.

¹¹² Fritzson, 119.

¹¹³ Fritzson, 99.

som hänt, sedan en position där känslor av hämnd och hat kan lämnas. Huuva beskriver en försoningsprocess med fyra steg där förlåtelse är ett eventuellt sista steg. Hammar placerar förlåtelse och försoning inom fredsdiskursen och visar både hur förlåtelse kan äga rum i personliga relationer, *individuell förlåtelse*, och på politisk nivå, *social förlåtelse*. Fritzsens kapitel bidrar med en förklaring hur våld alltid är relationell och redogör, i likhet med Carstensen, hur normaliseringsprocessen ser ut. Alla dessa perspektiv på förlåtelse kommer att diskuteras vidare i nästa kapitel.

2.2.3 RIKTLINJERNA VAD GÖR VI NU?

Riktlinjerna *Vad gör vi nu? Bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp* är framtagna av Svenska Kyrkans Unga, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation och Svenska kyrkan. Dokumentet innehåller handlingsplaner, juridiska texter och fakta med syfte att vara ett verktyg för att kvalitetssäkra verksamheten.¹¹⁴

I inledningen framhävs vikten av ”att tala sant om livet” och ”att inte tala för enkelt om förlåtelse i en asymmetrisk och ojämlig relation”.¹¹⁵ Förlåtelsens komplexitet och en medvetenhet om maktperspektivet mellan offer och förövare lyfts därmed in. Detta ligger i linje med Heberleins maktmedvetenhet när hon skriver att förövaren behöver vara ett subjekt som kan förlåtas, för att inte offret ska förlåta och därmed befästa en offerposition.

Riktlinjerna argumenterar för att begreppet offer inte ska användas för den som är utsatt eftersom offertanken i kristen kontext anses vara så positivt laddad att det kan misstolkas som ”en livsuppgift och ett uppdrag”. Den som utsatts för våld ”ska heller inte med nödvändighet förväntas förlåta förövaren”.¹¹⁶ Samtidigt står det att förlåtelse kan vara aktuell där ”en verklig och erkänd skuld finns”, det vill säga att förlåtelse endast ska ske om förövaren erkänner det våld som offret utsatts för. Här görs skillnad på skuld och skam, i likhet med hur Bråkenhielm skiljer på *objektiv skuld* och *subjektiv skuld*. Dessutom används begreppet *verklig skuld* – men vem definierar vad som är en verklig skuld? Möjligtvis avses *objektiv skuld* i betydelsen att bryta samhällets lagar, agera omoraliskt eller bemöta varandra respektlöst.

Detta resonemang leder fram till att förövaren behöver återta sitt subjektskap, då det står ”att vara människa är att ha ansvar och ha möjlighet att känna skuld”. Om förövaren inte får

---

¹¹⁴ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 9.

¹¹⁵ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 6.

¹¹⁶ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 19.

den möjligheten förblir den personen ett objekt utan möjlighet att kunna stå för sina övertramp. Detta ligger i linje med hur Abrahamsson tar förövarens perspektiv. Riktlinjerna försöker därmed upprätta alla inblandade.

Genusperspektivet finns kopplat till förlåtelse genom att ”samhällets strukturer och kulturella förväntningar uppmuntrar kvinnors skamkänslor”, med Bråkenhielms ord *subjektiva skuldkänslor*. Dessutom fastslås att kvinnor är mer benägna att förlåta, vilket inte kan sägas finnas belägg för i #vardeljus-berättelserna. Där är det snarare tvärtom att offer har känt sig tvingade till förlåtelse.¹¹⁷

Under rubriken *Förlåtelse och försoning* presenteras några tankar kring förlåtelse. Det börjar med Jesu uppmaning att kristna ska förlåta. Här tas återigen upp vikten av att erkänna skuld för att relationen mellan offer och förövare ska kunna komma till förlåtelse. Dessutom redovisas åsikten att vissa handlingar inte kan förlåtas av människor, men kan omfamnas av Guds förlåtelse. Försoningen är möjlig utan förlåtelse och återigen används exemplet Sydafrika, men intressant nog utan att lyfta fram Tutus hållning om förlåtelse. Försoning definieras som acceptans över det som har skett och en vilja till förändring, ”i försoningen ingår också människans möjlighet att förlåta sig själv”. Återigen fokus på förövaren, även om det står att detta rör både offret och förövaren. Förlåtelse är att se som en gåva, aldrig som ett krav, helt i linje med det som Heberlein skriver. Värt att notera är att ”verklig förlåtelse är ett mirakel”.¹¹⁸ Återigen ordet *verklig*. Dessutom fastställs att ett krav på förlåtelse ska ses om ytterligare ett övergrepp av offret. Många offer känner ofta ett tryck från omgivningen att gå vidare efter kränkningen och att krav på förlåtelse eller försoning då krävs.¹¹⁹

Förlåtelse är något som sker mellan människor, medan samhället är fokuserat på rättvisa och därmed också straff. Det framhålls, med stöd av Matteus 7:1, att en kristen grundhållning är att en person inte kan kräva mer av någon annan än det som den kräver av sig själv.¹²⁰

Det är tydligt att riktlinjerna från 2011 i stort följer de slutsatser om Ann Heberlein kommer fram till i sin avhandling år 2005.

---

¹¹⁷ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 20.

¹¹⁸ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 21f.

¹¹⁹ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 59.

¹²⁰ Riktlinjerna: *Vad gör vi nu?*, 22.

3. DISKUSSION

Den här uppsatsen har analyserat hur mellanmänsklig förlåtelse beskrivs hos samtida teologer med nära relation till Svenska kyrkan, i två antologier av Svenska kyrkans teologiska kommitté samt i riktlinjerna *Vad gör vi nu?* Det finns skillnader mellan olika teologers perspektiv av mellanmänsklig förlåtelse och dessa kommer att diskuteras utifrån följande teman: relationen mellan förlåtelse och försoning, fokus på offer och förövare, förlåtelse som gåva och dygd, förlåtelse som straffeftergift och krav på rättvisa, förlåtelsen i liturgin samt skuld, kränkningar och våld. Avslutningsvis kommer jag att sammanfatta de resultat jag menar behöver tas med i ett fortsatt arbete med teologisk belysning av mellanmänsklig förlåtelse. Jag kommer också föreslå hur en process i en församling kan se ut, vilken skulle kunna leda till mellanmänsklig förlåtelse.

3.1 FÖRLÅTELSE OCH FÖRSONING

De teologer som analyserats relaterar begreppen förlåtelse och försoning på olika sätt. Ett exempel är antologierna från Svenska kyrkans teologiska kommitté, som svarar på uppdraget att behandla frågor om synd, skuld och förlåtelse. Hur kommer det sig att teologerna framförallt diskuterar försoning? Varför blir förlåtelsen överhoppad i viktiga teologiska verk, när det samtidigt pratas så mycket om förlåtelse i kyrkan? Förlåtelsen är central, men förefaller paradoxalt ändå vara svår att greppa.

Bråkenhielm och Heberlein är exempel på teologer som håller isär begreppen. Likaså Svartvik, som skriver en bok om försoning, utan att för den skulle blanda ihop det med mellanmänsklig förlåtelse. Modéus ger också uttryck för att särskilja begreppen. Försoningen handlar om försonad tillvaro, förlåtelse snarare om att skulden ska försvinna. Bön om förlåtelse i liturgin handlar därmed om att i ett nu få absolution, kyrriet om att lägga ett trasigt liv i Guds händer.

Förhållandet mellan försoning och förlåtelse skiljer sig också åt när det kommer till ordningen i en process. Collste menar att försoning kan komma efter att förlåtelse skett, medan Huuva skriver att förlåtelse är något som eventuellt kan ske efter en försoningsprocess. Stenström menar att förlåtelsen hör hemma inom försoningens ramar.

Förlåtelse är diffust och den teologiska diskussionen hamnar ofta i försoning. Det förefaller vara så att de som fördjupat sig mer i begreppen undviker en sammanblandning. En förklaring skulle kunna vara att de, liksom jag, menar att förlåtelsen kan vara ett resultat av en

(försonings-)process, men inte ett mål i sig. Därav berör texterna främst processen runtomkring, men paradoxen med förlåtelsen som både central och ogripbar kvarstår. Några olika definitioner ges ändå. Först ska relationen mellan Guds förlåtelse och det som sägs om Jesus diskuteras i relation till mellanmänsklig förlåtelse.

3.2 GUDS FÖRLÅTELSE, JESUS OCH MELLANMÄNSKLIG FÖRLÅTELSE

En av utgångspunkterna för denna uppsats är att det i Svenska kyrkan pratas oerhört mycket om förlåtelse, men att det som avses är att Guds förlåtelse av synder snarare än förlåtelse mellan människor. Så hur ställer sig teologerna som analyserats till relationen mellan dessa företeelser?

Heberlein menar att talet om förlåtelse måste inkludera Guds förlåtelse, eftersom många människor uppfattar förlåtelsen om ett triangulärt förhållande. Detta menar hon är viktigt för samtalet, även om hon själv inte ansluter sig till denna företeelse. Wirén är den enda teologen i analysen som tydligt betonar att Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse alltid hänger samman. Wiréns kapitel binder samman dessa genom den bön som Jesus lärt oss: förlåt oss våra skulder, liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss.

Likaså anger Bråkenhielm med hjälp av Albert Ritschl att Jesus inte gjorde någon skillnad på den förlåtelse som ska äga rum mellan människor och den förlåtelse som Gud ger. Ritschl likställer därmed begreppen. Detta är *positiv förlåtelse* i meningen att få rätt till något, i detta fall att återupprätta relationen, vilket kan likställas med försoning.

Stenström utgår från Jesus och att förlåtelsen är mer än den försoning som sker vid Jesus död. Att förlåtelse, förmedlad genom Jesus, kan svara på människors bön om förlåtelse. På det sättet hävdar jag att det snarare handlar om Guds förlåtelse än om mellanmänsklig förlåtelse. Samtidigt är det Stenström som lyfter fram hur förlåtelsen i Lukasevangeliet ges som en uppgift till lärjungarna. Huruvida detta handlar om förkunnelsen om Guds förlåtelse eller uppgiften att förlåta är otydligt.

Modéus lyfter fram hur Jesus i flera fall inte förlåter, men däremot förbarmar sig. Människor möts i kärlek och upprättelse och att det inte krävs perfekta liv för att få tillgång till gudsgemenskapen. Detta menar jag är ett viktigt förhållningssätt även i en församlingsgemenskap. Det är inte alltid förlåtelse som behövs, utan respekt och kärlek.

Sörman lyfter också ett varningens finger för att feltolka kärleksbudet från Jesus. Kärleken till en fiende handlar snarare om att låta förövaren bli ett subjekt och en förlåtelse

innebär inte att förbise det våld som offret har fått utstå. Hon menar att det finns risk för ”teologisk dubbelbestraffning” om ett offer tvingas till att förlåta i betydelsen glömma.¹²¹

Här finns alltså en diskrepans mellan teologerna. Wirén menar att Jesus uppmanar oss att förlåta, andra menar att Jesus uppmaning är mer komplex. Jag menar att Modéus har något viktigt att bidra med här – det handlar snarare om ett respektfullt medmänskligt förhållningssätt, snarare än att alltid sträva efter ett förlåt.

Jag menar, likt Heberlein, att talet om förlåtelse måste innefatta både Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse, men det är av stor vikt att särskilja dem åt. Gud förlåter den som vill ha förlåtelse – det är teologerna som analyserats i denna uppsats eniga om. Det blir därför problematiskt att likt Wirén se Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse som samma företeelse.

När det kommer till mellanmänsklig förlåtelse påverkas beskrivningen av synen på hur offer och förövare är och bör relatera till varandra. Mer om detta i nästa avsnitt.

3.3 FOKUS PÅ OFFER ELLER FÖRÖVARE, SAMT DERAS RELATION

Beskrivningarna av mellanmänsklig förlåtelse präglas av vem som ska hjälpas eller befrias av en förlåtelse. De teologer som analyserats har delvis olika utgångspunkt. Heberlein är onekligen på offrets sida när det kommer till att förlåtelse aldrig kan krävas. Samtidigt lyfter hon det viktiga faktum att kränkningar i praktiken korrelerar med offrets uppfattning av sitt eget värde. Lagstiftningen bekräftar denna hållning att vissa beteenden är objektivt kränkande och den intentionen ligger i linje med Heberleins tankar, men att det också finns situationer där offret behöver påpeka att ett beteende är oönskat. Både Heberlein och lagstiftningen fastställer därmed att det förebyggande arbetet behöver innefatta en diskussion kring makt, normer samt vad som är ett okej beteende.

Ett annat perspektiv på förlåtelse (och försoning) är en väg för offret att lämna bitterheten, vilket Svartvik framhåller. Detta återfinns också hos Tutu, enligt Hammar, som menar att förlåtelse primärt handlar om att lämna offerrollen och därmed befrias. Fokus är här offrets befriande, inte förövarnas. Heberlein skriver att offer för sexuella trakasserier ofta upplever skam- och skuld känslor, inte bitterhet och offerskap som Svartvik och Hammar anger. Min bedömning är att känslorna hos offer kan variera på individnivå, men också med våldets art.

---

¹²¹ Sörman, ”Gud sade: ’Varde ljus’, men det vart inte så ljus.”, 296f.

Riktlinjerna från Svenska kyrkan inkluderar både ett fokus på offret och på förövaren, som behöver erkänna skulden för att förlåtelse ska vara aktuellt. Här görs också en skillnad på skulden hos förövaren, *objektiv skuld*, och offrets skam, *subjektiv skuldskänsla*. Även begreppen *verklig skuld*, liksom *verklig kärlek* används, men utan att det definieras. Jag menar att det är problematiskt att använda värderande begrepp såsom *verklig*. Det blir samma problem som när våld omskrivs med andra termer. Kärlek är kärlek, skuld är skuld och våld är våld. Varje begrepp behöva definieras – vad är kärlek? Vad är skuld och hur yttrar det sig? Vilka olika former av våld finns?

Abrahamsson skriver utifrån sin erfarenhet som fängelsepräst och följaktligen med förövaren i fokus. Han skriver att Gud vill ha relation och förlåter därför allt. Tolkningen av Anselms objektiva försoningsteologi har en förtjänst eftersom den lyfter fram hur det är att ha en irreparabel skuld. Det är tydligt att förövarens straff befriar och möjliggör att personen kan leva vidare med sin skuld. Jag ställer mig dock tvekande till att detta går att applicera om förövaren inte blir polisanmäld eller om en arbetsrättslig utredningen inte tar vid. Guds oändliga kärlek gäller alla, men talet om den irreparabla skulden faller troligtvis platt om förövaren inte straffas eller har någon självinsikt kring det våld som drabbat offret. Det är av vikt att skulden utreds av det offentliga, vilket jag återkommer till i avsnittet om straffeftergift och rättvisa.

Bråkenhielm har förövaren i fokus i definitionen den *negativa förlåtelsen*. Den innebär att bli fri från något och i detta fall att förövaren befrias från skuld samt negativa känslor eller handlingar från offret.

När det kommer till relationen mellan offer och förövaren är Heberlein tydlig med att det finns fall där det inte finns någon relation att upprätta och att det dessutom är tveksamt om målet ska vara att återupprätta en relation. Fritzson skriver på ett annat sätt att offer och förövare alltid står i relation till varandra då våld är relationellt – relationen finns oavsett försoning eller inte.

Förlåtelse på gruppnivå, *social förlåtelse*, menar Modéus inte alltid är praktiskt genomförbar. Bråkenhielm menar däremot att den kan ske genom att en grupp väljer en representant som ber om förlåtelse, och en representant som förlåter. Detta skulle då teoretiskt handla om att gruppen män ber om förlåtelse från gruppen kvinnor. Likt Modéus tror jag det är omöjligt vad gäller det våld som #vardeljus vittnar om. Att gruppen män skulle organisera sig, utse en representant och be om förlåtelse till gruppen kvinnor förefaller orimligt. Även om grupperna skulle begränsas till män som har utsatt andra för våld och offer som blivit utsatta för våld känns *social förlåtelse* otänkbar. Möjligtvis beror detta på hur

könsmaktsordningen hela tiden, medvetet och omedvetet, görs av alla. Våldet som legitimerar könsmaktsordningen blir därmed en del av våra liv, vilket också tydliggörs av det faktum att sexuella trakasserier och våld är vanligt och inte heller tas på allvar.

Det finns en bred samsyn att förlåtelse bara kan ske mellan två subjekt. Heberlein, Bråkenhielm, Abrahamsson, Fritzson samt riktlinjerna *Vad gör vi nu?* menar att båda parter måste återupprätta sin mänsklighet och att processen behöver komma till att de inblandade ser varandra som agerande subjekt. Alla människor måste få möjlighet att bära sin eventuella skuld och ges möjligheten att förlåta. Jag återkommer till detta i avsnittet som handlar om process.

Således har Heberlein, Svartvik och Hammar fokus på offret, medan Abrahamsson och Bråkenhielm, i en av definitionerna, snarare beskriver förlåtelse utifrån förövarens perspektiv. Heberlein menar att relationen mellan förövare och offer inte alltid finns från början och därför inte bör återupprättas. Fritzson anser däremot att våld är relationellt och att de inblandade därför alltid är sammankopplade. Social förlåtelse anses av de flesta vara praktiskt ogenomförbar, men Bråkenhielm framhåller att den är möjlig i de fall då representanter för olika grupper kan väljas. Jag menar, likt Modéus, att det är omöjligt när det kommer till sexuellt våld legitimerat inom könsmaktsordningen.

Mellanmänsklig förlåtelse är svårt att definiera. Ett exempel är Heberleins *via negativa* där hon menar att förlåtelse inte är glömska, ursäkter, overseende, benådning och försoning. Några olika definitioner ges dock och den första som ska diskuteras är huruvida förlåtelse ska ses som gåva och dygd.

3.4 FÖRLÅTELSE SOM GÅVA OCH DYGD

Förlåtelse som gåva och kristen dygd berörs av några samtida teologer. Heberlein betonar att förlåtelse endast ska ges till en värdig mottagare. Därmed kan förlåtelsen inte avkrävas från någon, vilket står i stark kontrast till de erfarenheter av påtvingad förlåtelse som finns i #vardeljus. Heberlein framhåller att det också finns ett ansvar för att förövaren ska välkommas tillbaka in i den moraliska gemenskapen. Riktlinjerna från Svenska kyrkan är från 2011 och jag ser där tydliga spår av Heberleins tankar. Jag menar att dessa håller, men att riktlinjerna behöver uppdateras och tydliggöras.

Är förlåtelse så komplex att det i praktiken blir enklast att säga att förlåtelse är en kristen dygd, där förlåtelse mellan människor alltid är målet oavsett handling, förövare, koppling till försoning och Guds förlåtelse? Som redan skrivits ett flertal gånger är Heberlein

tydlig med att förlåtelse inte alltid är eftersträvansvärt eftersom det kan leda till att offret gör fortsatt våld på sig själv. Även Sörman anser att det är problematiskt med framtvingad förlåtelse. Som tidigare nämnts, skriver hon skriver att det är djupt oetiskt att använda kärleksbudet från Jesus på det sättet.

Att älska också en fiende handlar om att kräva och förvänta att han eller hon blir människa inför dig, alltså tar ansvar, respekterar dig och upphör med förtryckande eller kränkande handlingar. Att förlåta innebär inte att tåga och låta övergrepp och missförhållanden få pågå/.../Att uppmana en utsatt att förlåta i betydelsen glömma är ytterligare ett övergrepp mot den som har blivit utsatt för våld eller kränkning. I härskarteknikers termer kan vi tala om en teologisk dubbelstraffning.¹²²

Heberlein kritiserar, likt Svartvik, både Bråkenhielm och Tutu för att beskriva förlåtelse som dygd, eller att förlåtelse är ett uttryck för kärlek. Detta leder till att fokus hamnar på offret, som får till uppgift att förlåta och älska tillbaka förövaren från ondska till godhet. Heberlein vill befria offret från att ha det totala ansvaret.

Sammanfattningsvis beskrivs förlåtelse därmed som en frivillig gåva av Heberlein. Förlåtelse som dygd förekommer i samtida teologi, men endast hos Bråkenhielm.

3.5 FÖRLÅTELSE SOM STRAFFEFTERGIFT OCH KRAV PÅ RÄTTVISA

En definition av förlåtelse är straffeftergift, det vill säga att offret avsäger sig sin rätt att hämnas eller straffa förövaren. Grantén skriver att förlåtelse inte är detsamma som att undvika straff. I likhet med Abrahamsson menar hon därmed att straffet kan finnas parallellt med förlåtelsen, till och med att både straff och förlåtelse är viktiga för det kristna livet. Offrets eventuella förlåtelse kan därför i praktiken ske som straffeftergift, det vill säga avstå från hämnd och den rätt som kommer genom *lex talionis*.

Det finns berättelser som vittnar om att kyrkoherden framhåller hur synen på Svenska kyrkan och församlingen förändras om offren berättar eller polisanmäler. Konsekvensen blir, som en person skriver att ”vi tror att vi skyddar organisationen Svenska kyrkan, när vi i stället skyddar enskilda”.¹²³ Jag tror att många kyrkoherdar inte vill få misstankar om sexuella övergrepp prövade i samhällets rättssystem eftersom de är rädda för att det ytterligare skulle skada församlingsgemenskapen.

---

¹²² Sörman, 296f.

¹²³ #vardeljus-berättelserna, 86.

Grantén, Abrahamsson, Bråkenhielm och Heberlein är därmed eniga i att offrets förlåtelse (straffeftergift eller benådning) kan och ska samexistera med att det offentliga straffar förövaren. Både Bråkenhielm och Heberlein påpekar vikten av att privat och offentligt kan verka parallellt. När det kommer till upplevelser av det våld som det vittnas om i #vardeljus, behöver de händelserna prövas av rättssystemet och arbetsrättsliga ordningar. Hur offret och förövaren eventuellt förlåter och försonas är en helt annan process. Detta förefaller sammanblandas i en del berättelser i #vardeljus.

Rättvisa är också ett spår bland flera av teologerna. Grantén menar att det är av stor vikt att i förkunnelsen framhäva att förlåtelsen från Gud inte bara kommer av Guds kärlek, utan av att människor vill ha rättvisa. Förlåtelsen blir ett sätt att uppnå rättvisa. Modéus och Abrahamsson har också rättvisa som ett motiv. Likaså Collste, som betonar att gottgörelse är ett sätt att nå rättvisa och att rättvisan är en samhällelig dygd. En del av hur förlåtelse beskrivs relaterar till rättvisa, men framförallt i ett samhällsperspektiv. Det finns därmed en linje där rättsvårdande myndigheter ska utreda det som hänt.

Här skönjs Luthers tvåregementslära, vilket i detta sammanhang kan kallas för tvångssfären och förlåtelsesfären. Det offentliga spåret innebär att rättsvårdande myndigheter ska få pröva fallet. Därutöver finns också ett privat spår som handlar om hur (den eventuella) relationen mellan förövare och offer ska utvecklas. Ytterligare ett spår handlar om hur processen bör se ut för församlingens gemenskap. Det finns en stor enighet bland flera teologer att förlåtelse mellan människor kan och bör existera parallellt med att det eventuella brottet utreds av rättsvårdande myndigheter. Även riktlinjerna *Vad gör vi nu?* står bakom detta.

Hur lever då en församling med sin brist och trasighet? Hur kan gemenskapen hantera att personer bär på skuld, och ändå få vara en del av den sociala gemenskapen. Detta är, sett till #vardeljus-berättelserna som sker i en församlingskontext, ett kyrkoherdeuppdrag. Att hantera den situationen kan beskrivas med Heberleins ord om att det åligger ”samhällets moraliska gemenskap” att återupprätta förövaren och återskapa gemenskapen.

Sammanfattningsvis är en beskrivning av förlåtelse detsamma som straffeftergift, då offret avstår från sin rätt att hämnas. Detta betyder inte att det offentliga inte ska få möjlighet att utdöma straff, tvärtom hävdar många teologer att rättvisa är av stor vikt för både individer och i samhället. Processen i församlingen, att ta hand om den brustna gemenskapen, åligger kyrkoherden. Att använda förlåtelse för att snabbt ta sig vidare från situationen, riskerar att helt avstanna den nödvändiga processen för alla inblandade.

Jag kommer avslutningsvis att diskutera hur ett förslag på hur processen i en församling kan se ut.

3.6 LITURGI

Liturgin behandlas i princip bara av Modéus som skriver att liturgin och förkunnelsen behöver synliggöra olika erfarenheter. Detta grundar sig i tanken att det som gestaltas i liturgin får konsekvenser för det kristna livet. Modéus ger ett genusperspektiv och hävdar att offret riskerar att osynliggöras i momentet Bön om förlåtelse, men också generellt i gudstjänsten. I enlighet med Sigurdson måste teologin både starta mitt i livet och ha som mål att påverka livet. På det sättet behöver teologin kring Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse bli tydlig. Det får inte bli en uppmaning att likt Gud förlåta allt, eftersom det kan leda till en falsk konfliktlösning på bekostnad av både offret och förövaren. Båda utesluts från egen eller gemensam process kring det som hänt.

Liturgins fokus på att förlåta synder blir ett osynliggörande av offrets erfarenheter. Är Svenska kyrkan så tränad från gudstjänsterna att förlåta synder att vi genast går till den praktiken även utanför gudstjänsten? Detta är inte fel per se, vi är ålagda att lösa situationer mellan varandra innan vi offerar (om ditt syskon har något otalt med dig...) och att ge vidare förlåtelsen, men vad gör detta för praxis? Som tidigare skrivits blir det plågsamt att snabbt förlåta för att gå vidare eftersom det skapar sår snarare än försoning i meningen reparerad relation. Mer om Svenska kyrkans praxis för gemenskap och skuld diskuteras i nästa avsnitt.

3.7 SKULD OCH VÅLD

Som jag tidigare skrivit tror jag att många kyrkoherdar inte vill få misstankar om våld prövade i samhällets rättssystem eftersom det finns en rädsla för att offentliggörandet skulle skada den församlingens gemenskap ännu mer. Här finns flera skuld- och gemenskapsparametrar som interagerar med varandra. Jag menar att det är viktigt för alla inblandade att skulden prövas, för att utröna om det handlar om *objektiv skuld*. I slutändan riskerar ett nedtytande att åsamka mer skada för både offret, förövaren och gemenskapen. En av personerna i #vardeljus vittnar om vikten av att skulden hamnar där den hör hemma.

Men det jag hade behövt för att bli fri att läka, är att han hade tagit på sig hela skulden och sagt till mig i vittnens närvaro: "Det jag har gjort mot dig var fruktansvärt fel. Du är fri från skuld. Ingen får göra såhär mot

dig. Du behöver få hjälp av någon som inte utnyttjar din utsatthet. Jag ska ta konsekvenserna av mina handlingar.”¹²⁴

Både Carstensen och Fritzson skriver om våldets normaliseringsprocess som en del av att upprätthålla könsmaktsordningen, vilket Carstensen benämner *doing-gender*. Det är av stor vikt att kalla varje handling som kränker en persons integritet, i detta fall sexuella övergrepp, sexuella trakasserier och våldtäkt, för just våld. Fritzson är mycket tydlig med att våld är våld. Det går inte att förminska eller omförhandla en våldshandling. Kyrkan behöver tala klarspråk om vad som faktiskt sker. Detta blir också en avgörande del i Huuvas process, där första steget är sanning. Omskrivningar måste upphöra.

Som Carstensen konstaterat utgör den gränslösa kramkulturen och jargongen risker för våld. Dessutom är församlingen i sin gemenskap gränslös eftersom den innefattar både *personlig, moralisk och rättslig gemenskap*. Det krävs stor tydlighet av ledarskapet, både i vardagen och när gemenskapen på olika sätt går sönder.

Sammanfattningsvis beskrivs mellanmänsklig av samtida teologer som att det behöver diskuteras i relation till Guds förlåtelse, men för de flesta beskrivs det som separata företeelser där förlåtelsen har olika premisser. De teologiska beskrivningarna av förlåtelse hamnar ofta i försoning, medan de teologer som fördjupat sig i begreppen förefaller hålla isär de båda orden förlåtelse och försoning. Förlåtelse beskrivs som centralt, men förefaller ändå vara ett koncept som svårt att greppa.

Beskrivningarna av förlåtelse har olika fokus. Abrahamsson pratar om förlåtelse som befrielse för förövaren, medan andra diskuterar förlåtelse utifrån offrets perspektiv. Det finns också olika syn på hur relationen mellan förövare och offer ska hanteras framgent. Fritzson anser att våldet är relationellt och att det därför binder samman offer med förövaren. Heberlein värjer sig mot att förlåtelse ska leda till upprättad relation mellan de båda aktörerna då det kanske inte fanns någon relation från början. Flera teologer diskuterar dessutom förlåtelse mellan grupper av personer och majoriteten anser att det är praktiskt omöjligt. Mellanmänsklig förlåtelse ses som en gåva, vilken offret frivilligt kan välja att ge. När det kommer till förlåtelse som en dygd eller uttryck för kärlek finns det skillnad bland teologerna. Framförallt hävdar Heberlein att detta synsätt lägger allt ansvar hos offret.

Förlåtelse definieras som straffeftergift hos offret, men det finns en samstämmighet i att hanteringen av övergreppet behöver ske både i det offentliga, i församlingen och hos de

---

¹²⁴ #vardeljus-berättelserna, 56.

inblandade personerna. Skulden behöver prövas av rättsvårdande myndigheter, men det finns ett stort ansvar för församlingen som åligger kyrkoherden. Det finns berättelser i #vardeljus som berättar om kyrkoherdar som bett offren att direkt förlåta förövaren. Detta tyder på stor diskrepans mellan hur den mellanmännliga förlåtelsen beskrivs hos samtida teologer samt av Svenska kyrkans teologiska kommitté och hur praktiken ser ut. Av den anledningen behöver fokus i stället ligga på en möjlig process. Således behövs det en reflektion kring processen och jag föreslår därför att Huuvas försoningsprocess används i församlingar.

3.8 PROCESS

Först behöver frågan om den mellanmännliga förlåtelsen som performativ eller processinriktad redas ut. Heberlein argumenterar för det sistnämnda och jag konstaterar att här är alla källor i materialet eniga. Ingen tänker att mellanmännlig förlåtelse har skett bara för att det uttalats. Den beskrivna samtida teologin överensstämmer därmed inte med den praxis som berättelser i #vardeljus vittnar om.

För församlingen finns en viktig uppgift att fundera på hur gemenskapen kan innefatta både offer och förövare. Huuvas process är ett konkret verktyg för hur det arbetet kan se ut och jag menar att ansvaret för att en sådan process sker ligger på kyrkoherden. Processen inleds med sanningen, berätta om vad som misstänks ha hänt. Konsekvensen av misstankarna kan bli en polisanmälan, en intern utredning och samtal. För relationen mellan offer och förövare, oavsett om de möts i samtal eller ej, gäller det att upplevelsen av det som skett tydliggörs. Lögner, gråzoner och maktutövande håller kvar alla inblandade i dåtiden. Allt behöver upp på bordet. Sanningen om våldet är också avgörande för att förövaren ska känna ånger. Detta blir utgångspunkten hos förövaren för att be om förlåtelse från offret. I och med detta vänds fokus på framtiden och ett arbete av återupprättelse börjar.

Min uppsats visar att teologi kring mellanmännlig förlåtelse skiljer sig vad det gäller tidsaspekten. Förlåtelsen kan antingen syfta bakåt, på det som hänt, eller syfta till framåt på samexistens (i någon form). Bakåtsyftande förlåtelse är när Abrahamsson skriver om retributivismen, som hjälp för förövaren att kunna försonas med den skada som åsamkats. Abrahamsson redogör även för *reparativ rättvisa* som är mer framåtsyftande då den handlar om att läka de skador som brottet orsakat. Där Bråkenhielm och Heberlein på olika sätt skriver att förlåtelse kan vara detsamma som straffeftergift, menar jag att de också syftar framåt, eftersom offret väljer att inte stanna i sina hämnd- och straffkänslor utan går vidare i processen.

I Huuvas process är det återupprättelse, med blicken framåt, som sker i det tredje steget. I det fjärde steget kan förlåtelse ske, men inte om offrets förlåtelse innebär att hen betalar priset, utan kostnaden ska så att säga betalas av förövaren. Detta sker genom att förövaren blir medveten om vad positionen, rummet, tiden och makten har gjort. Den som felaktigt använt sin makt för att kunna använda våld mot en annan person, måste ge ifrån sig makten. Vad det innebär i den konkreta situationen varierar. Det handlar således både om självinsikt och förändring av beteende.

Sörman är tydlig i sin artikel att det i församlingarna finns *farliga rum*, såsom sakristian, kyrkoherdens kontor, orgelläktaren och källaren. Fritzson använder också rum som begrepp, men då i form av *narrativa rum*. Hon menar att det måste finnas en plats där förövaren är beredd att lyssna, där offrets berättelse står i centrum. Förövaren är endast välkommen då den genomgått en längre process. Detta liknar det smärtsamma tredje steget som handlar om *återupprättelse*. De farliga fysiska rummen som Sörman och Carstensen pekar på måste naturligtvis organiseras för att bli trygga rum. Dessutom behövs det narrativa rum där samtalet kan ske på ett förnyat sätt, en bit in i processen. Medvetenheten om makten, om farliga rum och för kyrkoherden att möjliggöra nya trygga narrativa rum kan därmed vara en viktig del för det fjärde steget.

I relation till förövaren är det som Abrahamsson skriver viktigt att Guds förlåtelse kan leda till att en person ska kunna känna sig älskad. Detta kan användas som en del i en process efter att våld har utförts. Alla får förlåtelse av Gud, men det är viktigt att det finns en öppenhet kring de sår som en person bär på och som den personen åsamkat andra. Här krävs det dock stor varsamhet så att Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse inte blandas ihop.

Det är först i det sista steget som en eventuell förlåtelse är aktuell. De tre stegen av sanning, ånger och återupprättelse behöver få ta tid. Om det går för fort blir förlåtelsen självutplånande. Kyrkoherdens uppgift blir att ta ansvar för att processen startas genom att arbeta med strukturerna för att säkerställa att sanningen kommer fram. När det kommer till ånger och återupprättelse är det något som måste ligga på förövaren själv. Finns inte viljan till insikt och därmed ånger, är det svårt att tvinga in den personen i processen. Maktfördelningen är däremot något som kyrkoherden kan justera på ett strukturellt plan. En person kan exempelvis få andra arbetsuppgifter eller av domkapitlet fräntas rätten att utöva vigningstjänst. Här blir det tidigare nämnda spåret, vilka flera teologer lyfter fram, om subjektskap viktigt. Förlåtelse kan bara äga rum då båda parter får möjlighet att återupprätta

sin mänsklighet. Processen behöver komma till att de inblandade ser varandra som agerande subjekt.

Om de tre första stegen leds av kyrkoherden, kan förlåtelse komma som ett resultat av det arbetet. Men förlåtelse kan aldrig krävas eller förväntas inom ett visst tidsspann. Däremot behöver kyrkoherden visa att våld tas på stort allvar och därför ta ansvar för att initiera processen. Det är tydligt hos Carstensen att omgivningen inte tar våldet på allvar och att chefer ibland inte tror på berättelser. Det är tveklöst en fråga för kyrkoherden att skapa en säker och trygg arbetsmiljö som förebygger så att våld inte ska kunna ske samt att följa upp varje anmälan.

Hela processen bör präglas av Modéus ord om kärlek och upprättelse, grundade i Jesus agerande i mötet med andra. Detta leder till ökad möjlighet för att alla inblandade ska kunna återta sitt subjektskap som fulla människor med potential att ta ansvar för sitt agerande.

4. SLUTSATS

Den här uppsatsen har sökt och analyserat samtida beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse. Upprinnelsen är två olika utgångspunkter. Den första är Anne Sörmans artikel *Guds sade "Varde ljus"*, men det vart inte så ljus där hon hävdar att Svenska kyrkans förlåtelsediskurs tillämpas felaktigt och därmed är en av de mest missbrukade teologiska grundföreställningarna. Den andra är Gunilla Carstensens rekommendation till Kyrkokansliet att problematisera förlåtelsediskursen. Jag har därför sökt beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse i både samtida teologer som står i relation till Svenska kyrkan och i de antologier om försoning som Svenska kyrkans teologiska kommitté har gett ut. Dessutom har jag analyserat Svenska kyrkans riktlinjer, *Vad gör vi nu?*, som beskriver hur kyrkan ska agera vid sexuella övergrepp.

Förlåtelse är ett centralt begrepp i kyrkan och (Guds) förlåtelse förkunnas. Relationen mellan Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse är viktig och den varierar bland teologerna. Wirén hävdar att de är tätt sammankopplade, medan Heberleins linje att talet om förlåtelse behöver innefatta båda perspektiven är representerade av fler. Jag menar att Heberlein helt korrekt poängterar behovet av att tydligt framhålla skillnaden mellan Guds förlåtelse och mellanmänsklig förlåtelse.

Förlåtelsen är ett fundament i den kristna kyrkan, men mellanmänsklig förlåtelse förefaller samtidigt vara svår att definiera. Den teologiska diskussionen hamnar därför ofta i försoning. Begreppen *förlåtelse och försoning* hänger ihop och min analys tyder på att de är mer sammanblandade ju mindre teologen specialiserat sig på ett av de två begreppen.

Praxis i församlingar verkar ibland vara att snabbt gå till den mellanmänskliga förlåtelsen för att hantera en uppkommen situation, men jag menar att det inte är kyrkoherdens (eller annan persons) uppdrag att befälla förlåtelse, lika lite som någon annan kristen dygd. Trots fokus för denna uppsats på mellanmänsklig förlåtelse konstaterar jag att det praktiska arbetet i en församling ska vara inriktat på den gemensamma processen. Förlåtelse kan då komma som ett eventuellt resultat. Viktigt att påpeka är att det finns en samstämmighet bland teologerna i att förlåtelse alltid måste vara frivilligt från offret. Dessutom kan förlåtelse bara ske efter en process där både förövaren och offret har fått ett subjektskap där de i sin upprättade mänsklighet kan ta ansvar, ta på sig skuld och därefter möjligen förlåta.

Relationen mellan offer och föröväre beskrivs av flera. I den mån förlåtelse definieras som återupprättad relation likställs i praktiken förlåtelse med försoning. Jag är enig med

Heberlein i att det finns tillfällen då en relation inte funnits från början och då är det heller inte eftersträvansvärt att (åter)upprätta den. Visserligen anser Fritzson att våldet är relationellt och att kopplingen mellan offer och förövare kvarstår efter själva kränkningen, men det är knappast upp till en tredje part att fortsätta med etableringen av en sådan relation.

Teologerna har något olika perspektiv i vem som hjälps av förlåtelsen. Här sticker Abrahamsson ut, som exempelvis lyfter fram Anselms objektiva försoningsteologi som en väg framåt för förövaren. Jag menar att detta är förtjänstfullt då det pekar på en befrielse för den som bär på så stor skuld att den aldrig anses kunna förlåtas. Det är ett viktigt perspektiv.

Det vanligaste är dock att förlåtelse beskrivs utifrån offrets perspektiv. Förlåtelse beskrivs som en straffeftergift i och med att offret väljer att inte hämnas. Förlåtelsen ses därmed som en gåva från offret till förövaren. Återigen är det viktigt att påpeka att förlåtelsen är frivillig, den kan inte tvingas fram. Det finns svagt stöd för att mellanmänsklig förlåtelse är en dygd, då det endast framhålls av Bråkenhielm. Heberlein kritiserar detta starkt eftersom det då åligger offret att vara en tillräckligt god kristen som ska älska tillbaka förövaren. Heberlein står stadigt på offrets sida.

Det gäller även när våldet beskrivs. Heberlein tar upp det faktum att offrets självbild påverkar hur våldet upplevs. Jag menar att detta är en anledning till att (församlingar i) Svenska kyrkan behöver fortsätta ha ett samtal kring våld, värde, makt och normer. Det behöver finnas ett narrativ som gör att individer inte går över gränser och när de gränserna överskrids behöver det finnas en förberedelse hos den som utsätts likväl som i församlingen och hos kyrkoherden.

Det finns en samsyn i att oavsett om en förlåtelse äger rum, ska misstänkta brott prövas av rättsvårdande myndigheter. Jag menar att detta ligger väl i linje med Luthers tvåregementslära. Därför ska kyrkoherden, eller någon annan, inte ta på sig ansvaret att försöka utreda huruvida det är något brottsligt som har hänt. Våld ska tas på allvar. Detta är viktigt för att motverka våldets normaliseringsprocess och att inte bidra till destruktiv tystnadskultur. Misstänkta brott ska självklart utredas och i Svenska kyrkan är det viktigt att kyrkoherden tar ansvar för församlingsgemenskapen. De två spåren behöver verka parallellt.

Eftersom som denna uppsats syftar till att ta utgångspunkt i erfarenheter från det verkliga livet vill jag lyfta fram Modéus viktiga tankar om hur olika erfarenheter kan synliggöras i liturgin. Det är av stor vikt att teologin, liturgin och förkunnelsen ger plats för både förövarens och offrets upplevelser. Hela livet behöver få plats.

Det går inte att finna någon tydlig linje av diskordans mellan teologerna, utan den stora skillnaden förefaller vara mellan teologernas beskrivna process som omger (en eventuell)

mellanmänsklig förlåtelse och den performativa praxis som #vardeljus-berättelserna vittnar om.

Min uppsats lägger stort ansvar hos kyrkoherden i sin roll som arbetsgivare, men också som ansvarig för att alla ska få plats i den komplexa församlingsgemenskapen. Jag föreslår därför att Huuvas försoningsprocess kan användas som ett konkret verktyg. Diskrimineringslagen är mycket tydlig med att det är arbetsgivarens uppgift att förebygga diskriminering och trakasserier samt främja allas lika rättigheter och möjligheter på arbetsplatsen. Jag menar att den kultur som finns mellan de anställda också påverkar alla annan verksamhet. Arbetsmiljön är otvetydigt ett chefsansvar. Där behöver Jesus bemötande, framlyft av Modéus, vara grundläggande förhållningssätt till hur gemenskapen ska ledas: kärlek och upprättelse. Därutöver behövs tydlighet, gränssättning och antagligen ett stort mått med tålmod.

Svenska kyrkans riktlinjer utgår i stort från Heberleins förlåtelseologi, vilken jag visat att det finns en samstämmighet kring. Jag menar att riktlinjerna behöver uppdateras eftersom det finns så mycket teologi producerad om (försonings-)processer vilka kan användas som verktyg. Riktlinjerna behöver dessutom förtydligas vad gäller begrepp som kärlek, skuld och våld. Omskrivningar kan inte användas, våld är våld – Svenska kyrkan behöver tala klarspråk!

Kyrkoherden behöver också ta ansvar för organisationskultur, att granska jargongen, att ta avstånd från kladdiga kramar och att utveckla en medvetenhet hur makt påverkar. Det blir tydligt att den kyrkoherde som direkt går till mellanmänsklig förlåtelse låser processen och denna uppsats visar att det finns inget teologiskt stöd för den synen på mellanmänsklig förlåtelse. Genom att praktisera performativ syn på mellanmänsklig förlåtelse sviks både offret och förövaren. Möjligheterna till en enskild eller gemensam process uteblir.

Denna uppsats har sökt samtida beskrivningar av mellanmänsklig förlåtelse, men slutsatsen blir att fokus inte alls ska ligga på förlåtelse. I stället ska kyrkoherden ta ansvar för att den brustna gemenskapen får tillgång till en försoningsprocess – förlåtelse kan sedan komma som ett eventuellt resultat av den processen. Men det beslutet ligger hos offret.

LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING

- Abrahamson, Magnus. *Brott och förlåtelse: en teologi för själavård*. Stockholm: Verbum, 2013.
- Andersson Tengnér, Lisa, Matilda Bergkvist, och Frida Ohlsson Sandahl. *Diskrimineringslagen: handbok för chefer*. Andra upplagan. Helsingborg: Komlitt, 2020.
- Bråkenhielm, Carl Reinhold. ”Nåd för allt som blir och är”. I *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, redigerad av Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, 171–214. Stockholm: Verbum, 2015.
- Bråkenhielm, Carl Reinhold, och Göran Möller. *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 2016.
- . *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*. Stockholm: Verbum, 2015.
- Bråkenhielm, Carl-Reinhold. *Förlåtelse: en filosofisk och teologisk analys*. Stockholm: Proprius, 1987.
- Carstensen, Gunilla. ”#Varde ljus-uppropet – En kvalitativ analys av Me too-uppropet i Svenska kyrkan”, 2020.
- Collste, Göran. ”Att upprätta offrens värdighet - om global rättvisa och försoning”. I *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 41–65, 2016.
- Farran-Lee, Lydia. ”Harvey Weinstein får 23 år i fängelse hämtad”, 11 mars 2020. <https://www.svt.se/kultur/weinsteins-straaff-faststalls>.
- Fritzson, Ulrica. ”Att återvända med svåra och viktiga erfarenheter till altaret. Om försoning efter våld i nära relationer”. I *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 195–121, 2016.
- Grantén, Eva-Lotta. ”Synd, skuld och Kristi försoningsverk – att tala nytt om Guds löften”. I *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, redigerad av Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, 141–70. Stockholm: Verbum, 2015.
- Grenholm, Carl-Henric. *Att förstå religion: metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2006.
- Hammar, KG. ”I försoningens tjänst - kyrkornas fredsmision”. I *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 25–40, 2016.
- Heberlein, Ann. *Kränkningar och förlåtelse: en etisk studie med hänsyn till föreställningar om offer, förövare, skuld och ansvar*. Stockholm: Thales, 2005.
- Huuva, Kaisa. ”Försoning - mer än bara ett ord. Är försoning möjlig mellan Svenska kyrkan och det samiska samhället?” I *Liv i försoning: om upprättelse i kyrka och samhälle*, 66–91, 2016.
- Martinson, Mattias, Ola Sigurdson, och Jayne Svenungsson. *Systematisk teologi: en introduktion*. Stockholm: Verbum, 2007.
- Frågor & svar. ”me too sweden”. Åtkomstdatum 17 september 2020. <https://metoosweden.com/frgorsvar/>.
- Modéus, Martin. ”Försoningen i liturgin”. I *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, redigerad av Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, 275–300. Stockholm: Verbum, 2015.
- Sigurdson, Ola. ”Theology in the Middle of Things: Existential Preconditions of Systematic Theology”. *International Journal of Systematic Theology*, 2020. <https://doi.org/10.1111/ijst.12395>.
- Stenström, Hanna. ”Försoning, synd, skuld och förlåtelse: ett bibelteologiskt underlag för teologisk reflektion i Svenska kyrkan idag”. I *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, redigerad av Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran

- Möller, 93–140. Stockholm: Verbum, 2015.
- Stroeven, Katja. ”Sexualiserat våld och arvsynen efter #metoo - En feministteologisk textanalys av samtida lutherska tolkningar av arvsynen”. Kandidatuppsats i teologi, Enskilda Högskolan Stockholm, 2020.
- Svartvik, Jesper. *Försoning och förvandling*. Stockholm: Verbum, 2014.
- . *Förunderligt förtroende*. Stockholm: Verbum, 2016.
- . *Förundran och förväntan*. Stockholm: Verbum, 2012.
- Svenska kyrkans teologiska kommitté. ”Svenska kyrkans teologiska kommitté”. Åtkomstdatum 14 oktober 2020. <https://www.svenskakyrkan.se/svenska-kyrkans-teologiska-kommitte>.
- ”Så tog #metoo Sverige med storm”. *Dagens Nyheter*, 25 december 2017. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-tog-metoo-sverige-med-storm/>.
- Sörman, Anne. ”Gud sade: ’Varde ljus’, men det vart inte så ljus.” *Svensk Kyrkotidning* 114, nr 10 (2018): 293–97.
- Tängmark, Karolina. ”#Vardeljus – om #metoo-uppropet i Svenska kyrkan”. Uppsats i teologi, Uppsala universitet, Teologiska institutionen, 2019.
- Vad gör vi nu?: bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp : riktlinjer*. Stockholm: Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation ; Uppsala, 2011.
- #vardeljus-berättelserna*, 17 september 2020.
- Wirén, Jakob. ”I inget annat namn? Kristen försoning religionsteologiskt belyst”. I *Tala om försoning: reflektioner över ett centralt tema i kristen teologi*, redigerad av Carl Reinhold Bråkenhielm och Göran Möller, 215–45. Stockholm: Verbum, 2015.